

Van oranje tot tricolor. De Belgische Revolutie in Geraardsbergen en deelgemeenten.

Jacques DE RO

Op zoek naar de erevlag van 1830...

Hoewel vanuit diverse politieke zijde het voortbestaan van de staat België ernstig in vraag wordt gesteld, is het inmiddels al 175 jaar geleden dat dit kleine land, aanvankelijk met twee taalgemeenschappen, op een merkwaardige manier tot stand is gekomen. Dit toenmalig schoolvoorbeeld van economisch en politiek liberalisme heeft reeds een hele geschiedenis achter de rug: van koploper van de Industriële Omwenteling op het Europese vasteland en late koloniale mogendheid tot een moderne industriestaat met Brussel als hoofdzetel van de Europese Gemeenschap. Dat België is ontstaan door een revolutie waarbij de Hollandse bezetter wordt verdreven is algemeen bekend. Minder gekend zijn de verhalen rond deze machtswisseling in de diverse steden en gemeenten. Zo behoort Geraardsbergen tot één van de belangrijkste vaderlandsgezinde steden van Oost-Vlaanderen ten tijde van de septemberdagen van 1830. Op basis van het decreet van het Nationaal Congres van 28 mei 1831 hebben de steden en gemeenten, die bijgedragen hebben tot de omverwerping van het Hollands gezag, recht

Afb. 1: De erevlag kan niet langer bezichtigd worden door bezoekers aan het stadhuis (juni 2005).

op een zogenaamde *drapeau d'honneur* of erevlag (Afb. 1). Het patriottische optreden van de Geraardsbergenaars tijdens de Belgische Omwenteling wordt door het stadsbestuur sterk in de verf gezet, wanneer op 18 september 1831 de arrondissementscommissaris van Oudenaarde hieromtrent inlichtingen vraagt.

Van hogerhand wordt beslist dat de Oudenbergstad een erevlag verdient. Op 27 september 1832 vertrekt een deputatie, bestaande uit burgemeester **Adrien Spitaels** ⁽¹⁾ en zijn twee schepenen **Joseph Druwé** ⁽²⁾ en **François-Philippe De Brabanter** ⁽³⁾, naar Brussel om uit de handen van koning Leopold I de erevlag in ontvangst

⁽¹⁾ **Adrien Spitaels** (Geraardsbergen 1782- Geraardsbergen 1834), grondeigenaar, bewoner van het zogenaamde *Oudenbergkasteel*, burgemeester van Geraardsbergen in 1830-1834. Hij behoort vermoedelijk tot het katholieke kamp.

⁽²⁾ **Joseph Druwé** (Geraardsbergen 1792 - Geraardsbergen 1853), grondeigenaar, hij is raadslid in 1830-1852, schepenen in 1831-1834 en burgemeester in 1834-1848 van zijn geboortestad. Hij kan tot het katholieke kamp gerekend worden.

⁽³⁾ **François-Philippe De Brabanter** (Geraardsbergen 1791- Geraardsbergen 1833), handelaar, hij is raadslid in 1830-1831 en schepenen in 1831-1833 van de Denderstad. Vermoedelijk van de katholieke zijde en door huwelijk verbonden met de politieke familie Ceuterick. In feite zet hij de politieke traditie verder van zijn vader, de zoutzieder Egide-François, die een schepenenfunctie bekleedt van 1821-1830.

te nemen. Wanneer zij 's avonds naar Geraardsbergen terugkeren, worden zij aan de Gentsepoort opgewacht door de gemeenteraadsleden, voorafgegaan door het muziekkorps en alle lokale verenigingen om hen triomfantelijk te begeleiden naar het stadhuis ⁽⁴⁾.

Op deze erevlag, opgedeeld in horizontale ligging in de drie Brabantse kleuren, prijkt centraal in gouden letters en omgeven door een lauwerkrans: 1830 met de begeleidende tekst: "A LA COMMUNE DE GRAMMONT, LA PATRIE RECONNAISSANTE". Deze metershoge vlag is jaarlijks meegedragen tijdens de *Processie van Plaisance* ⁽⁵⁾. Ten tijde van Paul Guillemin (1864-1944) wordt zij "met de grootste zorg bewaard in de zaal van het Schepencollege". De laatste decennia hangt zij ingelijst achter glas boven een deuropening in de hal van het stadhuis.

Een bezoek aan deze plaats in juni 2005 leert ons dat de vlag inmiddels van de muur is verwijderd.

Een algemene rondvraag bij het aanwezige personeel levert aanvankelijk niets op. Uiteindelijk wordt de erevlag teruggevonden in een kleine vergrendelde bergruimte waar ook de champagne wordt bewaard...

De stof van de vlag is er erg aan toe en hier en daar zitten er gaten. Toch verdient zij opnieuw een plaats op de muren van het stadhuis, om dezelfde reden die P. Guillemin in 1944 omschrijft: "als een roemvolle gedachtenis aan de stichting van onze nationale onafhankelijkheid".

Het verhaal van de Belgische Revolutie

Het feitenrelaas over de opstand tegen het orangistisch bewind van koning Willem I en de eenmaking van België is bekende leerstof voor het algemeen geschiedenisonderricht. Talrijke historici hebben reeds detailstudies gepubliceerd over de lokale troebelen in 1830 in eigen gemeente of streek. Dit is ook gebeurd voor de stad Geraardsbergen. Het is advocaat *Auguste De Portemont* (1814-1886) die, veertig jaar na de feiten, in zijn *Recherches historiques sur la ville de Grammont* voor het eerst het verhaal doet over de revolutiedagen in zijn geboortestad. Hij is in zijn beschrijving bijzonder accuraat en opvallend gedetailleerd. Als tijdgenoot staat hij ook het dichtst bij het gebeuren: vele getuigen leven nog tijdens zijn historisch onderzoek en hij kan onbepikt de lokale archieven raadplegen.

Enkele decennia later, in 1911 wordt het verhaal van de lokale opstand nog eens overgedaan door historicus *Victor Fris* (1877-1925) in zijn *Geschiedenis van Geeraardsbergen*. Hij brengt quasi geen nieuwe gegevens aan, maar plaatst wel het hele gebeuren in een ruimere socio-economische context. Een derde stadsgenoot, de hoger vermelde *Paul Guillemin* vermengt in zijn werk *Grammont. La Cité sur la colline 1068-1940* uit 1945 grappige, maar eerder twijfelachtige anekdotes met de historische feiten uit 1830.

Naar aanleiding van de 150-jarige viering van de Belgische Onafhankelijkheid in 1980, heb ik in het werk van *H. Strijpens*, met name *Oost-Vlaanderen: Bouwheer van de "Staat" België*, een bijdrage geschreven over de Belgische Omwenteling te Geraardsbergen. Hierin wordt naast de beschrijving van de revolutiedagen in augustus-oktober 1830 het hele revolutieproces grondig geanalyseerd volgens de methode ontwikkeld door Prof. Dr. E. Witte ⁽⁶⁾. Dit artikel steunt enkel op deze beknopte studie wat de beschrijving van de feiten betreft, het ontledende gedeelte wordt terzijde gelaten. Naast het verder uitwerken van enkele details bij de beschrijving, wordt ook -in de mate van het mogelijke- het verloop van de revolutiedagen in de deelgemeenten van naderbij bekeken. De bestudeerde periode beslaat een vijftal jaren: vanaf het begin van de opstand in augustus 1830 tot het bezoek van koning Leopold I aan Geraardsbergen op 13 september 1834. Tenslotte geven we nog een overzicht van de terugkerende vieringen van de Belgische Onafhankelijkheid (1880, 1905 en 1930) in het bestudeerde gebied.

Over het verloop van de opstand en de wapenfeiten te Brussel tussen 25 augustus en 27 september 1830, verwijs ik naar het artikel van *P. Van de Parre* dat verschenen is in het meinumner van 2002 van *De Bevrijding*, het lokale tijdschrift van de *Militair-geschiedkundige Kring van Geraardsbergen* ⁽⁷⁾.

⁽⁴⁾ A. DE PORTEMONT (P. CATTELAÏN), *Historisch onderzoek naar de stad Geraardsbergen*. Boekdeel I, Geraardsbergen, 1996, p. 132; RAR (Rijksarchief Ronse), MGA (Modern Gemeentearchief) Ger, nr. 80; RAG (Rijksarchief Gent), Provinciebestuur 1830-1850, nr. 3/5.

⁽⁵⁾ M. VAN KERCKHOVEN, *Lief en Leed in het aloude Geraardsbergen*, Geraardsbergen 1979, p. 43.

⁽⁶⁾ De meeste gegevens over de revolutiedagen komen uit deze bijdrage, die zelf grotendeels gebaseerd is op het proefschrift: J. DE RO, *Analyse van een belangrijke politieke en financiële familieclan: de Spitaels van Geraardsbergen. Machtsverwerving en -verlies*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, U.G. 1976-1977, p. 72-99. Ook de meeste biografische gegevens, vermeld in de voetnota's, komen uit de bijlage van deze studie.

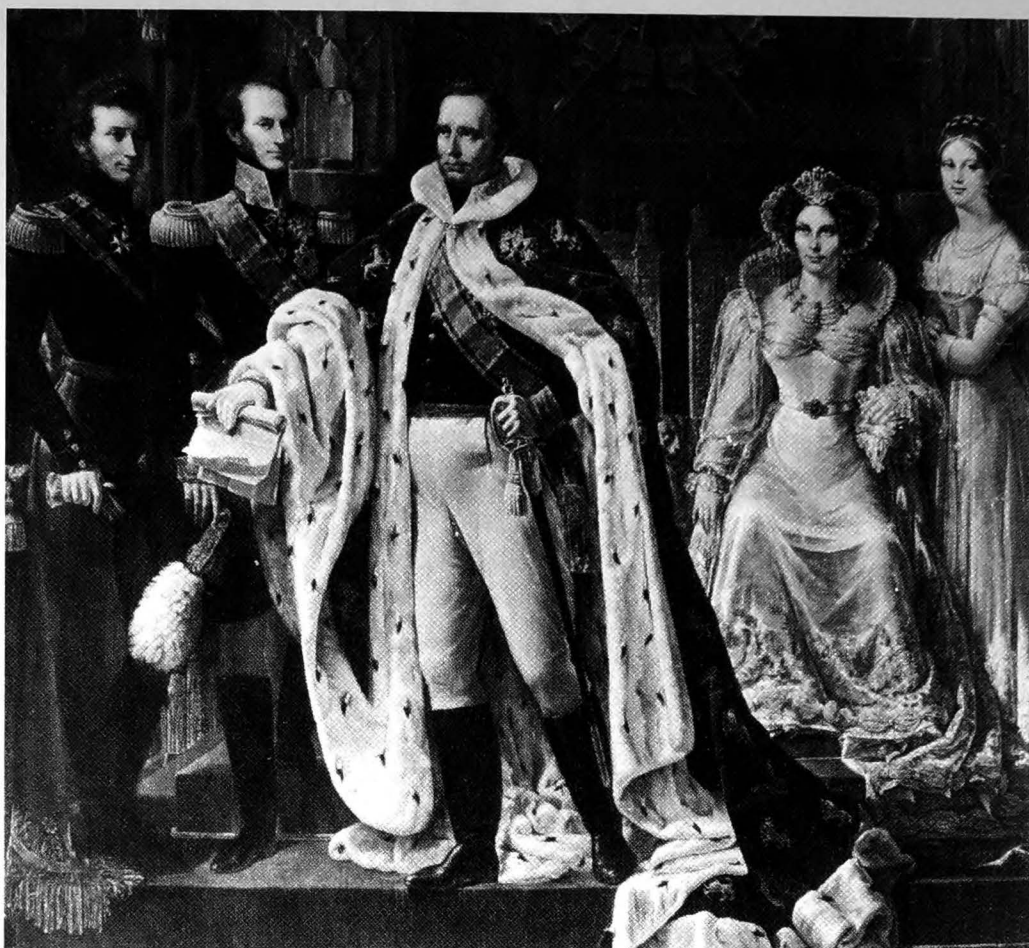
⁽⁷⁾ P. VAN DE PARRE, *Geraardsbergen en de onafhankelijkheid. 1830*, in *De Bevrijding*, tijdschrift van de *Militair-geschiedkundige Kring van Geraardsbergen*, 2002/2, p.28-33.

1. Geraardsbergen

Geraardsbergen aan de vooravond van de revolutie

Alvorens het verloop van de gebeurtenissen nader te beschrijven, moet gewezen worden op bepaalde omstandigheden die de politieke situatie in Geraardsbergen kenschetsen, net vóór het uitbreken van de revolutie. Zoals in vele Vlaamse steden, mag de regering tijdens de eerste jaren van het Hollandse bewind in de Oudenbergstad rekenen op de steun en de participatie van een verschillende stadsmagistratuur. Vooral de orangistische burgemeester **Charles Bogaert** ⁽⁸⁾ vormt als persoonlijke vriend van koning Willem I een nuttige schakel binnen het Hollandse machtsblok. Hij wordt in 1830 bijgestaan door de schepenen **Jean-Baptiste Delpont** en **Adrien De Smet**.

In de regentieraad zetelen nog 9 raadsleden, met name **Jean-Denis Verhaeghe**, **Pierre-François Dericx**, **Egide-François De Brabanter**, **Jean-Baptiste Van Landuyt**, **François Van Cleemputte**, **François Bijl**, **Jean Wolfcarius** ⁽⁹⁾, **Albert Spitaels** ⁽¹⁰⁾ en **Jean Bijl** ⁽¹¹⁾. De meeste raadsleden zijn handelaars of behoren tot de vrije beroepen. Onder hen zijn zowel katholieken als liberaalgezinden te vinden.

Afb. 2: Koning Willem I met zijn gezin in 1830 (J.I. Goubaud).

Hebben de meeste bewindslieden aanvankelijk uit vrees voor een restauratie van het ancien régime hun sympathie betuigd aan het Huis van Oranje, dan is in latere jaren een verandering gekomen in hun houding. Misnoegdheid groeit aan katholieke zijde, nadat in september 1825 alle priester-leraars in het stedelijk college worden afgezet en vervangen door leken. De Kerk bevrijd van de staatscontrole wordt

een belangrijk strijdmotief. Buiten het bestuursapparaat komt ook stilaan tegenkanting van een kleine groep jonge liberaalgezinden, die vanaf 1828 wordt geleid door **René Spitaels** ⁽¹²⁾. Deze jonge journalist reageert heftig tegen de beknotting van de vrijheid van pers en vereniging. Uitwendige tekenen van ontevredenheid worden duidelijk merkbaar. Zo wordt koning Willem I (Afb. 2)

⁽⁸⁾ **Charles Bogaert** (° 1767) linnenhandelaar, blauwverver en zoutzieder te Geraardsbergen. Met de komst der Fransen komt hij op het politieke actieplan. Hij maakt deel uit van de gemeenteraad in 1794-1799 en in 1808-1830. Hij is ononderbroken burgemeester van de Oudenbergstad van 1808 tot 1830, lid van de Provinciale Staten in 1802-1817 en van 1818 tot 1824 plaatsvervangend provincieraadslid.

⁽⁹⁾ **Jean Wolfcarius** (° Moen ? - Geraardsbergen 1830), advocaat, vrederechter te Geraardsbergen in 1817-1830; raadslid in 1808-1830, schepen in 1794 en 1808-1830 te Geraardsbergen; burgemeester in 1809-1818 en in 1820-1830 te Overboelare.

⁽¹⁰⁾ **Albert Spitaels** (Geraardsbergen 1770- Geraardsbergen 1838), linnenhandelaar-bankier, hij is schepen in 1808-1810 en raadslid in 1829-1830 te Geraardsbergen, lid van de Provinciale Staten in 1828-1833. Twee van zijn zonen, Benoît en René, zijn politiek bedrijvig.

⁽¹¹⁾ **Jean Bijl** (Geraardsbergen 1770 - Geraardsbergen 1849), notaris, hij maakt deel uit van de municipaliteit onder het Franse bewind (1808), lid van de regentieraad vanaf 1817 en katholiek raadslid in 1831-1848.

⁽¹²⁾ **René Spitaels** (Geraardsbergen 1809 - Brussel 1849), jongste zoon van Albert (noot 28), journalist, auteur en bankier. Hij is vanaf 1831 tot 1836 hoofdredacteur van het Brusselse radicale schimpblad *Méphistophélès*, maar schrijft bij gelegenheid ook voor *Le Libéral* en *L'Emancipation*. In 1840 publiceert hij zijn reisverhaal *De Bruxelles à Constantinople par un touriste flamand*. Zijn eerste politieke optreden te Geraardsbergen dateert tijdens de gemeenteverkiezingen van 28 oktober 1845; waarbij hij op 13 stemmen na met Pierre Vrancx niet verkozen wordt. In 1846 is hij medeoprichter en bestuurslid van de lokale *Liberale Associatie* en maakt hij deel uit van de vijfkoppige redactie van *De Volksverdediger*, een liberaal opinie- en informatieblad. Met de gemeenteverkiezingen van 22 augustus 1848 wordt hij, ditmaal met 14 stemmen meer dan

tijdens zijn eerste bezoek aan de stad in 1823 uitbundig onthaald door het bestuur en de bevolking, zijn tweede bezoek op 5 juni 1829 daarentegen verloopt eerder koel⁽¹³⁾.

Inmiddels heeft zich een sterke katholieke oppositie gevormd met kanunnik *Constant-Guillaume Van Crombrugghe*⁽¹⁴⁾ als spilfiguur. Deze Geraardsbergenaar, zoon van Ghislain-François, brouwer en Cécile-Josèphe Spitaels, is sinds 1814 superior van het college van Aalst. Het college gaat echter dicht in september 1825 door de nieuwe onderwijsdecreten van koning Willem I en wordt vervangen door een zogenaamde "Hollandse school". Als vertrouwensman van de Jezuïeten, van het bisdom Gent en van het aartsbisdom Mechelen, zal Van Crombrugghe de komende jaren het verzet tegen de onderwijspolitiek van het Huis van Oranje organiseren. Zo begint hij in december 1826 met de krant *Le Catholique des Pays-Bas*, waarin vrij snel de vijandigheid tussen de regering en de redacteurs duidelijk wordt. Hierin wordt gekozen voor de vrijheid van godsdienst en onderwijs en wordt de staatsinmenging vanuit Den Haag

als despotisch beschouwd. De liberale Brusselse krant *Le Courrier des Pays-Bas* met de jonge *Lucien Jottrand*⁽¹⁵⁾ zal zijn anticlericalisme afstrijden en in 1828 een monsterverbond sluiten met de katholieken, het zogenaamde unionisme.

De rust raakt helemaal zoek in het Zuiden en met mondjesmaat moet Willem I de oude vrijheden terug schenken. Niet snel en niet verregaand genoeg volgens Van Crombrugghe en de groep rond *Le Catholique*. In november 1829 starten zij een petitie-slag in vele Oost-Vlaamse steden en gemeenten om de koning tot toegevingen te bewegen⁽¹⁶⁾. Hierbij wordt de lokale geestelijkheid gemobiliseerd. Op 19 december wordt in *Le Catholique* melding gemaakt van een petitielijst uit Geraardsbergen. Zij is ondertekend door de clerus en 170 burgers. Hierbij worden 17 ondertekenaars bekend gemaakt: *Joseph Spitaels-Verhaeghe*, eigenaar; *Joseph Druwé*, eigenaar; *Adrien Spitaels*, eigenaar; *Ghislain-François Van Crombrugghe*, eigenaar; *François-Second Van Crombrugghe*, brouwer; *Pierre Vrancx*, dokter; *Egide Berckmans*, handelaar; *Marin*

Ceuterick, brouwer; *A.E. Bogaert*, zoutzieder; *Jean-Baptiste Diericx*, dokter; *Eugène Possemiers*, C.J. *Morren*, *Pierre-François Janssens*⁽¹⁷⁾, eigenaar; *François Bijl*; *Egide Godefroy*; notaris; *N.F. Battheus*, chirurg; *Mevr. Pierre de Portemont*, geboren *Anne-Ghislaine de Backer*⁽¹⁸⁾. Het wordt duidelijk dat nu binnen de stad openlijk een katholieke oppositie groeit die het beleid van de Oranjedynastie afkeurt.

Maar van enig actief optreden van deze anti-regeringsgezinden is te Geraardsbergen echter geen sprake. Net als in andere Oost-Vlaamse contreien, volgen er evenmin reacties op de Julirevolutie⁽¹⁹⁾ in Frankrijk. Volledigheidshalve moet nog een gebeurtenis vermeld worden die plaatsgrijpt op 24 augustus, precies op de vooravond van het losbreken van de opstand in Brussel. Op die dag dient het stadsbestuur het Te Deum ter gelegenheid van de verjaardag van koning Willem I bij te wonen. Met uitzondering van de twee schepenen en een raadslid, is de hele stadsmagistratuur aanwezig op de plechtigheid. Terwijl in de hoofdstad op hetzelfde tijdstip

Pierre Vrancx, tot schepenen verkozen. Zijn plotse dood in 1849 zorgt voor een vroegtijdig einde van zijn politieke carrière. De figuur van René Spitaels, decennia lang vergeten door eigen stadsgenoten, overstijgt in feite het lokale belang. Het stadsbestuur heeft nooit het plan opgevat een nieuwe straat naar hem te noemen. Een *René Spitaelsstraat* is hier op zijn minst een terechte lofbetuiging aan de held uit 1830.

⁽¹³⁾ RAR, MGA Ger, nr. 344: toch wordt bij het tweede bezoek van koning Willem I de stad nog feestelijk opgesmukt. Buiten de Oudenaardse poort, waar de vorst zijn intrede doet, wordt een triomfboog gebouwd. Er worden voor deze gelegenheid 4 gulden 8 centen oranje lintjes besteld en voor 19 gulden 87 centen oranje papier. Het staatsbezoek kost de stadskas 626 gulden 54 centen.

⁽¹⁴⁾ *Constant-Guillaume Van Crombrugghe* (Geraardsbergen 1789 – Gent 1865), onderpastoor te Moeskroen in 1812-1814, te Kortrijk en te Heusden in 1814, superior van het college te Aalst in 1814-1825, kanunnik in 1829, titularis-kanunnik en synodaal examinator in 1830, grootcantor in 1838, deken en aartsdiaken (1863) van het Gentse Sint-Baafskapittel, stichter van de Paters Jozefieten, de Dames van Maria, de Zusters van de H. Jozef, en de Zusters van Maria-Jozef. Hij is verbonden met de familie Spitaels door zijn moeder Cécile-Josèphe Spitaels, de groot tante van René (noot 12).

⁽¹⁵⁾ *Lucien Jottrand* (Jemappes 1804 – Sint-Joost-ten-Noode 1877), advocaat, publicist, redacteur en later eigenaar van *Courrier des Pays-Bas*, lid van het Nationaal Congres en nadien volksvertegenwoordiger.

⁽¹⁶⁾ H. STRIJPENS, *Oost-Vlaanderen: Bouwheer van de « Staat » België*, Boortmeerbeek, 1981, p. 62-75.

⁽¹⁷⁾ *Pierre-François Janssens* (° Geraardsbergen 1790), eigenaar, raadslid in 1834-1836 en in 1840.

Zijn politieke ideologie is niet gekend.

⁽¹⁸⁾ *Le Catholique des Pays-Bas*, 19 december 1829, p. 3, k. 2.

⁽¹⁹⁾ De Julirevolutie in 1830 is in feite een volksopstand te Parijs van 27 tot 29 juli en geleid door Thiers als reactie op de zogenaamde *Juliordonnanties*, waarbij Louis-Philippe I aan de macht komt. Barricaden worden opgeworpen, het regeringsleger wordt verslagen en Parijs wordt ingenomen. Op 2 augustus wordt Charles X gedwongen tot aftreden, wat het einde betekent van de feodale monarchie, gesteund op het goddelijk recht van de koningen. Deze revolutie heeft een enorme impact op geheel West-Europa waar autoritaire regimes worden vervangen door moderne democratieën.

alle feestelijkheden daaromtrent worden opgeschort, omdat de regering manifestaties vreest, verloopt het hele gebeuren rustig in de Denderstad. Dergelijke tegenstelling wijst erop dat er te Geraardsbergen nog geen onrustbarende voortekenen van een opstand aanwezig zijn. Maar dat er een pro-Hollandse stemming heerst op de drempel van de revolutie, moet stellig ontkend worden.

De eerste verzetstekenen

De berichten over de rel van 25 augustus na de operavoorstelling ter gelegenheid van de verjaardag van Willem I te Brussel en de daaropvolgende plunderingen en volksrellen brengen de eerstvolgende dagen te Geraardsbergen geen beroering teweeg bij de anti-regeringsgezinden. Het Denderstadje bewaart zijn kalmte, het Brusselse voorbeeld wordt niet gevolgd en er wordt geen enkele manifestatie op touw gezet. Traditiegetrouw komen op 29 augustus het college van burgemeester en schepenen en de regentieraad samen om de laatste schikkingen te treffen voor de jaarmarkt, die daags daarop zou plaatsvinden. Terdege bewust van de negatieve invloed die de berichten over het anti-Hollandse verzet in de hoofdstad teweeg zullen brengen, meent het stadsbestuur meteen een burgerwacht in te richten om tijdens de marktdag regelmatig

te patrouilleren en de orde te handhaven. Toch zien de gezagsdragers van deze bijzondere maatregel af omdat dit bij de stadsbewoners enkel onrust en achterdocht kan veroorzaken. Trouwens, niet de minste ordeverstoring valt er te bespeuren in de Oudenbergstad.

De jaarmarktdag verloopt echter minder rustig dan de gezagsdragers hebben gehoopt... Zij vernemen dat "een onbekend persoon de stad had doorlopen om door dreigementen en geroep het volk tot oproer op te hitsen". Het plaatselijke politiekorps zet onmiddellijk de achtervolging op deze oproerkraaiër in, doch de man kan ontsnappen langs de Buizemontstraat⁽²⁰⁾. Daarnaast "werdt het gerucht uitgestrooijt dat eenige slegte personen het voornemen zouden hebben te kunnen geven voor plunderen en wel namelijk de fabriek van de heer Albert Wanten in brand te steken". Deze Gentse katoenfabrikant, die sinds 1825 in de Vlieguitmolen en omliggende gebouwen nabij de Gentsepoort een spinnerij heeft opgestart, moet wellicht door de Geraardsbergenaars van enige orangistische sympathie zijn verdacht. Het is bekend dat de Arteveldestad het Hollandse bewind zeer gunstig gestemd is⁽²¹⁾. Hebben de gebeurtenissen in Brussel nu ook de vaderlandse gevoelens van de inwoners van het Denderstadje gewekt? Is hun vijandige houding tegenover Gentse industriëlen hiervan

een uiting? Zeker is dat de anti-Hollandse gezindheid nog vrij onduidelijk blijft en dat de acties zich beperken tot een paar heethoofden.

Beide geïsoleerde gevallen ten spijt, vindt het stadsbestuur het niet noodzakelijk een stedelijke wacht in te richten. De rust is na de jaarmarkt in de stad immers teruggekeerd. De bewindslieden blijven echter op hun hoede en houden het steeds voor mogelijk een burgerlijke ordedienst op te richten.

De oprichting van een burgerwacht

Niettegenstaande het de daaropvolgende dagen rustig blijft te Geraardsbergen, besluit het stadsbestuur op 2 september toch maar een burgerwacht te organiseren en dadelijk in werking te stellen "om allen aanslag tot ruststoring tegen te gaan". Een opvallend feit is dat niet de burgerij hiertoe het initiatief neemt. De wacht wordt volledig geleid door de bewindslieden. Op de raadszitting van 3 september wordt een namenlijst van 327 weerbare burgers samengesteld, verdeeld over tien compagnieën, die elk een leider kiezen. De volgende dag wordt *Pierre-Jean Spitaels*⁽²²⁾, oud-schepen van Geraardsbergen, aangesteld tot opperbevelhebber van de wacht. Deze beslissing vindt algemene instemming: "zijn benoeming zal voorzeker aan de stadsingesetenen aangenaam zijn, hunne goedkeuring bekomen,

⁽²⁰⁾ J. DE RO, *De Belgische Omwenteling te Geraardsbergen*, in H. STRIJPENS, *Oost-Vlaanderen: Bouwheer van de « Staat » België*, Boortmeerbeek, 1981, p. 132-134.

⁽²¹⁾ J. DE RO, *Waterkracht versus mechanische drijfkracht. Evolutie van de watermolens in Geraardsbergen en deelgemeenten*. Deel 2, in *Gerardimontium*, 2004/195, p. 20.

⁽²²⁾ *Pierre-Jean Spitaels* (Geraardsbergen 1768 – Geraardsbergen 1851), linnenhandelaar, bankier en later rentenier, rentmeester van gravin De Murat in 1792-1814, eigenaar van het kasteelgoed van de Baronie van Boelare vanaf 1818, vrederechter-plaatsvervanger in 1831-1836 te Geraardsbergen, schepen in 1810-1824, burgemeester van Hemelveerdegem in 1807-1851 en van Nederboelare in 1819-1837. Volgens F. De Chou wordt hij getypeerd als gematigd patriot en later orangist-liberaal. Hij mag op zijn minst beschouwd worden als politiek opportunist. Zo is hij overtuigd patriot in 1789 tijdens de eerste opstand tegen het Oostenrijks bewind, is opkoper van nationale goederen onder het Frans bestuur en weet hij zijn schepenfunctie onder het Keizerrijk tot in de Hollandse periode te behouden. Zijn patriotisch optreden in september 1830 heeft hem alvast op het stadhuis geen mandaat opgeleverd, maar hij wint de eerste provinciale verkiezingen in 1836.

en het algemeen betrouwen tot behoudenis der openbare rust vaststellen". Spitaels mag rekenen op een groeiende sympathie van de bevolking, zeker nadat hij volgens H. Strijpens door tussenkomst van koning Willem I in 1824 uit het schepencollege is verwijderd ⁽²³⁾.

Opvallend is dat nu geen duidelijke scheidingslijn bestaat tussen de stedelijke autoriteit en de burgerwacht, die veeleer aan een "versterkt politiekorps" doet denken. Het bestuur speelt immers wapens en munitie in de handen van de burgerij, die vanaf 3 september regelmatig in de straten van de stad patrouilleert. Hierdoor wordt de positie aanzienlijk versterkt van de revolutionairgezinden, die er in slagen binnen te dringen in de burgerlijke wacht en zelfs leidende functies naar zich toe te halen. Zo wordt René Spitaels, de voorvechter van het anti-Hollands verzet, benoemd tot officier. Deze opvallende penetratie van actieve vaderlanders in de wacht vormt zeker geen duidelijke aanwijzing dat het merendeel der magistraten gewonnen is voor de opstandige beweging. Voorlopig blijft de ordehandhaving in de stad de grote zorg voor het bestuur: nog op 3 september wordt besloten dat voortaan groepjes van meer dan zes personen 's avonds op straat of op openbare plaatsen verboden zijn ⁽²⁴⁾. In allerijl wordt ook nog op diezelfde dag door het stadsbestuur beslist een bedrag van 1.000 Belgische frank uit de stadskas vrij te maken "ter voorziening voor het armbestuur om te worden gebruikt tot het behelpen van de noodlijdende inwoners". Vreest men een volksoptocht en wil men de gemoederen bedaren met

Afb. 3: René Spitaels, pas 21 jaar geworden, leidt het lokale verzet tegen het Hollands bestuur.

financiële ondersteuning? Het is duidelijk dat de spanning onder de stadsbewoners is toegenomen en dat het stadsbestuur alles in het werk wil stellen om de algemene rust te bewaren ⁽²⁵⁾.

Het krachtdadig optreden van de Geraardsbergse revolutionairen

Zodra de revolutionairen zijn binnengedrongen in de burgerwacht, kunnen de verzetsleiders het aftakelingsproces verder zetten. Allereerst willen zij zich losmaken uit de greep van de stedelijke raad door zelfstandig op te treden. Hebben de wachten in sommige andere steden ook niet de stadsbesturen afgezet? Hun anti-regeringsgezinde houding moet vooreerst heel openlijk worden gemanifesteerd. Het is opnieuw René Spitaels (Afb. 3) die het hoofd

opsteekt. Zo laat hij op 3 september de Hollandse insignes op het stadhuis neerhalen. Nog diezelfde dag wappert te Geraardsbergen, als eerste stad in Vlaanderen, de Brabantse vlag.

Deze gedurfde daad, die de tegenwoordigheid van een sterke revolutionaire macht in de stad symboliseert, kan slechts plaatsvinden door enerzijds een goedkeurende houding van de regentieraad en anderzijds de afwezigheid van een sterke legermacht.

Wanneer de Oost-Vlaamse gouverneur Van Doorn te Gent het gebeurde verneemt, zendt hij meteen een lid van de Gedeputeerde Staten naar Geraardsbergen, opdat de stad "de aangenomen coleuren zou afleggen". De reden van dit voorval meent hij te verklaren door "eene botsing tusschen het plaatselijk Bestuur en enkele voorname ingezetenen". De gezonden afgevaardigde weet zonder moeilijkheden zijn opdracht te volbrengen.

Deze capitulatie voor het centraal gezag betekent absoluut niet de verslagenheid van de Geraardsbergse patriotten. Integendeel, tijdens de eerstvolgende dagen blijft de revolutionaire geest onder hen vrij levendig. Elke dag ontmoeten de verzetsleiders elkaar in de herberg *De Klocke* op de Markt. Met algemeen applaus verbranden zij op symbolische wijze de orangistische krant *Journal de Gand* van Charles Durand en zij weigeren nog langer dit blad te ontvangen. De heer *Adrien Demol*, een oud-militair die nog in 1815 te Waterloo heeft gestreden, leert de burgerwachten met de wapens om te gaan. Vooral kapitein *Louis-*

⁽²³⁾ H. STRIJPENS, *Oost-Vlaanderen: Bouwheer van de « Staat » België*, Boortmeerbeek, 1981, p. 82, 130.

⁽²⁴⁾ J. DE RO, *De Belgische Omwenteling...*, p. 135; RAR, MGA Ger, nr. 80, zitting van 3 september 1830: er wordt beslist dat een wacht van 30 manschappen op het stadhuis verblijft vanaf 20 uur 's avonds tot de volgende avond om 20 uur. Aflossing van de wacht gebeurt voor 2/3 om 5 uur 's morgens. Steeds zal een lid van de regentieraad bij de wacht aanwezig zijn. De provinciegouverneur wordt hiervan onmiddellijk op de hoogte gebracht.

⁽²⁵⁾ RAR, MGA Ger, nr. 80, vergadering van 3 september 1830.

Ghislain-Jacques Bijl ⁽²⁶⁾ is op elke oefening aanwezig en munt uit door zijn energiek optreden.

Op 5 september geraken een groot aantal buurtbewoners binnen in de kleine kloosterkerk van Hunnegem, die door de Hollanders sinds 1826 voor het publiek is gesloten. Ondanks het verbod van de abdis uit vrees voor een veroordeling, slagen zij er in de klok te laten luiden als uiting van hun patriottische gevoelens ⁽²⁷⁾.

Wanneer de volgende dag de nieuwe bisschop van Gent, Monseigneur Van de Velde, een bezoek brengt aan Geraardsbergen, neemt de bevolking de gelegenheid te baat haar grieven tegenover het Hollandse regime kenbaar te maken. De dag daarop raakt het nieuws in het Denderstadje verspreid dat de koning de scheiding van de nabij gelegen stad Ath zou hebben toegestaan. Een nieuwe vloed van overtuigd patriottisme breekt spontaan los onder de burgers. Op straat wordt met geestdrift vaderlandse liederen gezongen. De regentieraad voelt ditmaal mee met de opstandige geest van de bevolking en schepen *Jean-Baptiste Delport* laat meteen opnieuw de vlag met de "Brabandse coleuren" op een toren van het stadhuis aanbrengen. Deze herhaling dwingt de provinciegouverneur ertoe weer een lid van de Provinciale Staten, Ph. J. Lippens, naar Geraardsbergen te sturen. Bij zijn bezoek aan de

stad op 9 september, heeft de gedelegeerde een onderhoud met de burgemeester en enkele leden van het stadsbestuur.

In zijn verslag van 10 september aan gouverneur Van Doorn schrijft Lippens dat de Brabantse vlag "celui d'une ancienne confrérie" blijkt te zijn en dat zij inmiddels opnieuw is verdwenen. De relletjes in de Oudenbergstad worden, volgens hem, veroorzaakt door "een stuk of vijf raddraaiers, allemaal met de naam Spitaels". Tenslotte beweert hij bereikt te hebben dat het stadsbestuur de adhesiebetuiging, afgedwongen door de patriottische burgers ten voordele van de scheiding, unaniem zou verwerpen.

Inderdaad, de krachttoer van de revolutionairen bestaat er nu in de raadsleden te laten petitioneren voor de personele scheiding tussen Noord en Zuid. Voorlopig schijnt de afgevaardigde erin geslaagd te zijn de stedelijke raad een afwijzende houding te laten aannemen tegenover de petitieactie. Nog op 10 september besluit het bestuur onmiddellijk de avondklok in te stellen en worden "alle herbergiers, tappers en kroeghouders verboden dranken te schenken of te vertieren om bij hun te worden gedronken en andere personen van welken hoegenaamden staat, zich in de herbergen te bevinden des avonds na tien uren". De straatverlichting, die jaarlijks van 1 oktober tot 1 april wordt aangestoken, wordt vanaf die dag vervroegd in

gebruik genomen.

Deze maatregelen hebben zeker niet het opstandige karakter van een aantal patriotten tot rust gebracht. Integendeel, de volgende dag op 11 september, wordt naar het Brusselse voorbeeld een petitie voor de Koning van huis tot huis aangeboden, volgens Lippens "par une députation d'habitans et de jeunes gens exaltés" en nu in naam van "Habitans de la ville de Grammont". Het initiatief hiertoe komt in feite opnieuw van René Spitaels, die de volgende dag in Brussel vertoeft. Er worden 157 handtekeningen ingezameld. Dat de revolutionairen thans in hun opzet zijn geslaagd, blijkt uit het feit dat alle leden van de regentieraad (met uitzondering van advocaat Jean-Guillaume Wolfcarius, raadslid van Geraardsbergen sinds 1808, maar intussen overleden in augustus 1830), de eerste schepen Jean-Baptiste Delport en de enige vertegenwoordiger van het Geraardsbergse gewest in de Provinciale Staten, de bankier *Albert Spitaels* ⁽²⁸⁾ het verzoekschrift ondertekenen. Dit bewijst meteen de patriottische houding van het Geraardsbergse bestuur. De petitielijst, die op 14 september in het dagblad *Courrier des Pays-Bas* (Afb. 4), inmiddels de spreekbuis van de Belgischgezinden, volledig is opgenomen en daags daarop in *Le Catholique des Pays-Bas*, brengt een relatief sterk vertegenwoordigd revolutionairgezinde burgerij

⁽²⁶⁾ *Louis-Ghislain-Jacques Bijl* (Geraardsbergen 1801 – Sint-Joost-ten-Noode 1883), advocaat-rentenier, zoon van Jacques, stadspensionaris en advocaat bij de Raad van Vlaanderen en schepen van Geraardsbergen in 1790-1791 en 1817-1819. Hij erft de politieke ambitie van zijn vader en wordt zelf schepen in 1830-1831 en 1834-1836, en raadslid in 1837-1839. In 1846 is hij stichter-voorzitter van de lokale *Liberale Associatie*. Door de echtverbintenis van zijn oudere zuster Thérèse Bijl (1797-1872) met Adrien Spitaels in 1818 (noot 1) en zijn huwelijk met Alexandrine-Désirée Spitaels (1800-1863) in 1842, oudere zuster van René, deelt hij de belangen van de bankiersdynastie. Hij ligt samen met zijn vrouw begraven naast de kerk van Moerbeke (waar de meeste van zijn voorzaten zijn geboren). Het grafmonument is een neogotische kapel, die anno 2005 zeer verwaarloosd is.

⁽²⁷⁾ P. GUILLEMIN, *Geeraardsbergen. De Stad op den Berg 1068-1940*, Luik, 1945, p. 65; voor deze auteur betekent deze gebeurtenis "het eerste sein van de Nationale Omwenteling"; M. DE MEULEMEESTER, *Le prieuré des Bénédictines de Huneghem à Grammont*, Leuven, 1947, p. 247-248.

⁽²⁸⁾ *Albert Spitaels* (Geraardsbergen 1770 – Geraardsbergen 1838), linnenhandelaar-bankier, vader van Benoît en René, is politiek actief tijdens de Franse en Hollandse periode: schepen in 1808-1810, raadslid in 1829-1830 en lid van de Provinciale Staten in 1828-1830. De Omwenteling betekent in feite het einde van zijn politieke loopbaan, maar zijn beide zonen en schoonzoon Louis-Jacques-Ghislain Bijl zullen de fakkel overnemen.

GRAMMONT, 7 septembre.

La garde est organisée, composée de 300 hommes et commandée par M. P. J. Spitaels que le vœu général appelait à cette dignité.

Tout est calme ici et les troubles n'y paraissent plus à craindre. L'esprit public y est ou ne peut mieux disposé. Le drapeau tricolore flotte sur la maison-de-ville.

Ces jours derniers dans un estaminet reconnu comme le rendez-vous de nos petits ministériels, on a brûlé le journal de monsieur Durand, aux applaudissemens unanimes de l'assemblée. Depuis ce jour, on a cessé d'y recevoir ce journal. Le sieur A. Demol, un ancien brave qui combattit à Waterloo, enseigne gratis aux gardes bourgeois le maniement de leurs armes, et M. L. Fyl, avocat et capitaine de la garde communale, toujours présent aux exercices, contribue par son zèle et ses efforts, à cette œuvre généreuse.

Afb. 4: In het patriottisch dagblad "Courrier des Pays-Bas" wordt quasi dagelijks verslag uitgebracht over de troebelen in het Denderstadje (fragment uit de krant van 10 september 1830)

aan het licht. Het merendeel van de oproerkraaiers is nu bij naam bekend ⁽²⁹⁾. Maar niet iedereen is tevreden met deze gepubliceerde namenlijst. Méér dan een week later, op 22 september, verschijnt in de oranjegekleurde krant *Le Journal de Gand* een protestbrief van J.B. Declercq, notaris te Geraardsbergen waarin hij fervent verklaart "ne pas avoir signé" ⁽³⁰⁾.

Nu het stadsbestuur niet langer betrouwbaar is en het, met uitzondering van de oranjeman Charles Bogaert, volledig instemt met de verzetsbeweging, vindt gouverneur Van Doorn het ogenblik aangebroken om te Geraardsbergen doeltreffende maatregelen te treffen die de rust in de stad zullen terugbrengen. Zo heeft hij er althans over gedacht...

Lijst der inwoners van Geraardsbergen die op 11 september 1830 de petitie tekenen voor de personele scheiding tussen Noord en Zuid:

"A Sa Majesté Guillaume...

Sire!

Les soussignés, habitans de la ville de Grammont, viennent renouveler à votre Majesté la vive et sincère expression de leur fidélité et

l'hommage de leur dévouement. Ayant reconnu les causes des mouvements extraordinaires qui agitent la Belgique, ils sont convaincus qu'ils n'ont d'autres source que le désir vif général de voir établir une SEPARATION entre les provinces du Midi et du Nord sans autre point de contact que la dynastie. Ils adhèrent complètement aux vœux des Belges qui vous ont été transmis, Sire, par S.A.R. Monseigneur le Prince d'Orange. Ils supplient votre Majesté de les exaucer et d'être intimement convaincu que le maintien de la dynastie des Nassau n'a cessé d'être l'objet du vœu général. Nous avons, etc..."

*Anache, chirurgien
Antheunis Charles, brasseur
Berckmans Egide, membre des hospices
Berckmans J., particulier
Bijl François-Antoine, membre de la régence
Bijl F.F., fils
Bijl Jean, notaire et membre de la régence
Bijl Louis, avocat
Bijl P.F., négociant
Borremans F., professeur
Breckx Al., négociant
Bruyneel L., secrétaire de plusieurs commissions
Caluwaert M., négociant
Ceuterick Marin, brasseur*

*Coet C.
Coppez, commis-greffier
Cosijns P., négociant
De Beck François, étudiant en droit
De Bolster C.
De Brabanter A., négociant
De Brabanter Egide-Philippe, membre de la régence
De Brabanter François-Philippe, fils, négociant
Debruyne J., négociant
Decamps J., négociant
De Clercq J., notaire
De Clippele Jacques, distillateur
De Crick J.
De Cricq, particulier
De l' Arbre François, médecin
Delestrée Philippe, négociant
Delpont Jean-Baptiste, premier échevin
De Mol A., particulier
Demoyer Em., négociant
Depape P., négociant
De Portemont P., veuve, née De Bakker, rentière
De Portemont Auguste, particulier
De Ruyter Benoît, négociant
Deschauwers J.
De Schuyteneer J., négociant
De Smet P.F., particulier
De Vlaminck F.
De Vos F., négociant
Diericx Jean-Baptiste, médecin
Diericx P.J., membre de la régence
Druwé J., cultivateur
Druwé C., négociant
Durant C., négociant
Erasmus J., négociant et fabricant
Fivremont
Fourmancy, particulier
Fransman Jean-Eugène, avocat
Ghysbrecht D., négociant
Ghysbrecht G., négociant
Ghysbrecht J., négociant
Ghysels J.B.
Godefroy Egide, notaire et receveur des hospices
Goris J., docteur en médecine
Guilande J., teinturier
Gysels J.S., négociant
Herregots J., négociant
Huleu Gilles, fabricant
Jacobs M.J.
Janssens J.B., négociant
Janssens P., négociant
Janssens P.J., propriétaire*

⁽²⁹⁾ *Courrier des Pays-Bas*, 14 september 1830, p. 4, k. 3 ; *Le Catholique des Pays-Bas*, 15 september 1830, p. 1, k. 2 ; p. 2, k. 1.
⁽³⁰⁾ *Journal de Gand*, 22 september 1830, p. 3, k.1.

Jouet B., négociant
Jouret Benoît, brasseur
Kina J.B., négociant
Lefranc, aîné, négociant
Lefranc S., négociant
Lepage J.B., négociant
Lion C.C., propriétaire
Lossez A.F., négociant
Mabille Ad., fabricant
Maillet J., négociant
Meerte C., négociant
Mertens G.
Page J.B., huissier
Paquet V., négociant
Pevenage B., instituteur
Pieraert A., négociant
Pieraert J., négociant
Pieraert J.
Pieraert J.J., négociant
Possemier Egide, négociant
Prové, F.
Precastello J.
Prieels P., rentier
Rens A.
Rens J., négociant
Saligo F., receveur
Saligo L., négociant
Saligo P., négociant
Schreover J.
Schreover P., négociant
Spitaels Alphonse, propriétaire
Spitaels Adrien, particulier
Spitaels Alexandrine, particulière
Spitaels Albert, banquier et membre des états-provinciaux et de la régence
Spitaels Anne-Catherine, rentière
Spitaels Benoit, particulier,
Spitaels Félix-Victor, particulier
Spitaels Pierre-Jean, banquier et commandant de la garde urbaine
Spitaels René, particulier
Spitaels-Verhaeghe, propriétaire
Stocquart J.A., professeur au collège
Streulens J.F.
Symortier, négociant en vin
'T Sas F., négociant
Van Achter J.B., négociant
Van Cleemputte Adrien, tanneur
Van Cleemputte François, membre de la régence
Van Cleemputte François, receveur de l'octroi et propriétaire
Van Cleemputte Pierre, particulier
Van Cleemputte Pierre-François, saunier

Van Crombrughe F.-Delehay, négociant
Van Crombrughe-Van Ypersele, rentier
Van Damme E., négociant
Van Damme J., négociant
Vandemaele J.
Van De Maele J., négociant
Vandemaele J.B., négociant
Van Den Berghe E., agent d'affaires
Van Den Bossche F., particulier
Van Den Eycken J., instituteur
Vandenherrewege F.G., fils, pharmacien
Vandenherrewege J.
Van Den Herrewege, fils
Van Der Beken J., professeur à l'académie
Van Der Eeken, propriétaire
Vanderhaeghe F., négociant
Vanderkelen A.
Vanderkelen L., huissier
Vandersnick, particulier
Vandersnick, brasseur
Vanderstichelen, agent d'affaires
Van Ippe B., particulier
Van Landuyt Jean-Baptiste, docteur en médecine et membre de la régence
Van Lul A.
Van Renterghem, imp. De la régence
Van Santen C., fils
Van Santen F., rentier
Van Vaerenberg F.J., négociant
Verhaeghe Jean-Denis, membre de la régence
Vermeere J.B., fabricant
Vranckx Pierre, médecin
Vranckx, fils, particulier
Waterinckx P., négociant
Wanten Alb., fabricant
Wetter
Weyberg, pharmacien
Wiesbecqz J., négociant
Willinck, pharmacien

(*Courrier des Pays-Bas*, 14 september 1830, p. 4, k. 2)

De deportatie van René Spitaels en de daaropvolgende volksopstand

Dat de algemene rust gedurende de volgende dagen niet terugkeert in het Denderstadje, blijkt uit het vertrek van het lid van de

Gedeputeerde Staten, Ph.J. Lippens, die tot dan toe het verloop van de lokale gebeurtenissen aan Van Doorn heeft overgebriefd. Nu de gouverneur helemaal geen nieuws meer ontvangt over de toestand van de oproerige stad, besluit hij een grote militaire macht op Geraardsbergen af te sturen. Hij verzoekt Prins Frederik om troepen. In afwachting, gebiedt hij verkenningen te laten uitvoeren naar de Oudenbergstad en "door de herhaalde verscheining van militairen aan die plaats te imponeren" ⁽³¹⁾. Rond de middag van 14 september komt een detachement huzaren vanuit Aalst te Geraardsbergen aan. Ze worden er meteen uitgejouwd en uitgefloten. Nadat de soldaten een ambtelijke mededeling op het stadhuis hebben overgebracht, trekken ze zich terug op de binnenplaats van de herberg *De Klocke* en vergrendelen de deuren. Amper een uur later verlaten ze de stad ⁽³²⁾.

De volgende dag, op 15 september, verschijnt er omstreeks het middaguur opnieuw een troep huzaren op de Markt te Geraardsbergen. Ditmaal vatten ze post op het plein. Al vlug scharen zich een aantal nieuwsgierige burgers rond de militairen. René Spitaels, die bij de Hollanders bekend staat als "één der belhamels van de oproerige beweging", onderhoudt zich een tijd lang met hun aanvoerders, tot een brigadier van de maréchaussée tussenbeide komt en de jongeman vriendelijk verzoekt hem te volgen naar de kazerne, "lui disant qu'il avait une nouvelle à lui communiquer". De jonge journalist, er zich helmaal niet van bewust dat hij in een valstrik wordt gelokt, gaat dadelijk met de brigadier mee. Wanneer zij aankomen aan de kazerne, wachten hen zes gewapende maréchaussées op die Spitaels verklaren dat hij onder arrest staat.

⁽³¹⁾ A. SMITS, 1830. *Scheuring in de Nederlanden. Deel I: Holland stoot Vlaanderen af*, Brugge, 1950, p. 306.

⁽³²⁾ *Courrier des Pays-Bas*, 16 september 1830, p. 3, k. 1.

De "onruststoker" wordt op een paard geplaatst en in allerijl de stad uitgevoerd "comme un vil criminel au milieu de huit maréchaussées et d'un détachement de hussards". De procureur des konings van Oudenaarde zou de troep even buiten de stad hebben opgewacht om de gearresteerde naar de gevangenis daar te begeleiden.

Indien het de bedoeling van het Hollands bestuur is door het uitschakelen van de leider van de verzetsbeweging de stad opnieuw tot rust te brengen, dan heeft deze actie het omgekeerd effect. Meteen ontstaat de grootste verwarring en opstandigheid onder de patriotten van Geraardsbergen.

De straten lopen vol van het volk. De stoutmoedigste burgers begeven zich onmiddellijk naar de Oudenaardse poort om de gedeporteerde "qui avait été si lâchement enlevé à sa famille" ter hulp te snellen, doch zij komen te laat.

De onverwachte aanhouding van René Spitaels heeft de revolutionaire geest, die reeds geruime tijd sluimert onder de stadsbewoners, in aanzienlijke mate doen toenemen. De maréchaussée, die nog te Geraardsbergen verblijft, wordt nu verplicht de stad te verlaten. Wanneer op 16 september de bevolking verneemt dat een troepenmacht van vijftig huzaren vanuit Oudenaarde zich in de richting van Geraardsbergen begeeft, stormt zij op het stadhuis af, neemt de daar opgeslagen wapens in bezit en verschanst zich achter de gesloten stadspoorten. Zij wil met man en macht verhinderen dat een gewapend leger de stad binnenvalt.

Zover komt het niet. Indien de uitvoering van enkele acties tegen

Afb. 5: Benoît Spitaels, de oudere broer van René, is eveneens nauw betrokken bij de opstandige beweging.

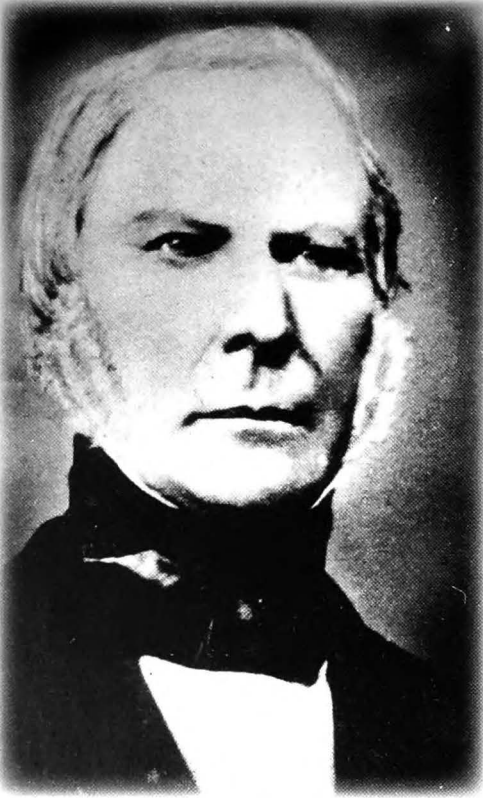
de Hollanders in de eerste dagen van de Omwenteling beperkt blijft tot een paar opstandige leden van de burgerwacht, dan wordt nu een groot deel van het volk bij het verzet betrokken. Tot dan toe hebben de leden van de regentieraad niet alleen ingestemd met de nieuwe gang van zaken, maar hebben zij ook actief deelgenomen aan het oproer. Maar nu de revolutie is uitgelopen op een volksopstand -die door de revolutionairen moedwillig is aangewakkerd- en gezien er mensenlevens op het spel staan, besluit de stedelijke raad de opstand ongedaan te maken. In allerijl roept Charles Bogaert nog diezelfde dag de bewindsliden samen op het stadhuis. Er wordt beslist de hulp in te roepen van **Philippe Servaes** ⁽³³⁾, bevelhebber van de Geraardsbergse Schutterij. Hij krijgt het bevel dat hij "alle mogelijke middelen met zijn

manschappen, onder zijn bevel zal nemen om de algemeene rust te behouden, en zich zou beramen, den dien einde met de heer kommandant der burgerlijke wacht om den dienst gezamenlijk met deze wacht te verzekeren en ten besten ter uitwerking te brengen". De Schutterij, opgericht bij Koninklijk Besluit van 11 april 1827, zou volgens M. van Trimfont in de Oudenbergstad 143 man sterk zijn, gewapend met geweren en bajonetten en verdeeld over twee compagnies. De vraag kan gesteld worden waarom het stadsbestuur pas nu de Schutterij inschakelt. Kan de nieuw opgerichte burgerwacht de algemene toestand niet meer alleen aan, of wordt deze orangistisch getinte stadsmilitie nu naar voor geschoven als tegenpool van de patriottische burgerwacht? Toch vinden we in beide organisaties dezelfde personen terug die er hoge functies bekleden. Zo is bankier **Benoît Spitaels** ⁽³⁴⁾ kapitein van de Schutterij én van de burgerwacht (Afb. 5). Ook advocaat **Louis-Ghislain-Jacques Bijl** (Afb. 6) treedt naast luitenant van de Schutterij tevens op als kapitein van de burgerwacht. De voornoemde Adrien Demol, die de leden van de burgerwacht in de krijgskunst opleidt, fungeert als adjudant van de Schutterij. Wellicht moet de regentieraad zodanig opgeschrikt zijn door de grote volksoproer, dat zij uit vrees voor plundering en vandalisme, alle weerbare burgers oproept om de eigendommen te beschermen.

De onrust onder de stadsbewoners blijft echter ook de volgende dag aanhouden, zodat op 18 september door het stadsbestuur "ten gevolge van de schielijke beweging onder het volk" dadelijk een deputatie naar gouverneur Van Doorn in

⁽³³⁾ **Philippe Servaes** (° Geraardsbergen 1792), grondeigenaar en liberaal raadslid te Geraardsbergen in 1837-1839 en 1846-1863.

⁽³⁴⁾ M. VAN TRIMFONT, *De Geraardsbergse "Garde Civique" of Burgerwacht (1795-1920)*, Geraardsbergen, 1997, p.15, 23, met referentie naar respectievelijk ministeriële beslissing van 14 maart 1828 en RAG, Provinciaal Archief 1830-1850, nr.1772; **Benoît Spitaels** (Geraardsbergen 1796 - Brussel 1868), bankier-rentenier, de oudere broer van René, is aanvankelijk nauw betrokken met het revolutionair gebeuren in de Denderstad. Pas in 1836 wordt hij hiervoor met een zitje in de gemeenteraad beloond. In 1844 verlaat hij voorgoed Geraardsbergen en opent een bankhuis in Brussel.

Afb. 6: Advocaat Louis-Ghislain-Jacques Bijl is, net als zijn schoonbroers René en Benoît Spitaels, patriot van het eerste uur.

Gent wordt gezonden. Het zijn de bankier Albert Spitaels, lid van de regentieraad en van de Provinciale Staten en de secretaris François-Ghislain Rens⁽³⁵⁾, die als afgevaardigden zich bij hem om 17 uur 30 aanmelden. Beiden smeken de provinciegouverneur dat hij geen troepenmacht op de stad zou afsturen, opdat de rust onder de bevolking zou terugkeren. Van Doorn zou op dat ogenblik net overwegen "een ontzagbare krijgsbende naar geaardsbergen toe te zenden ten einde de stad te bezetten en de inwoners te beteugelen". Uiteindelijk gaat hij op het verzoek van de deputatie in, doch stelt als voorwaarden dat de maréchaussée aanstonds terug moet toegelaten worden, dat de oranjekarde⁽³⁶⁾ opnieuw moet opgestoken worden en de onwettige

Aan Zijne Excellencie de Staats Raad Gouverneur van Oost Vlaanderen

Wij hebben de eer Zijne Excellencie de ontvangst te berigten van derzelver missive van den 16 dezer maand.

Het is met aandoening dat wij Uwe Excellencie moeten berigten dat gisteren omtrent den avond, op een gerucht dat vanden kant van Oudenaarden militaire macht naar deze stad toekwam, alhier een grooten troebel is ontstaan, tot dusver dat een menigte volks zich opnieuw met geweld ten stadhuize begaf en zich meester makende der aldaar berustende geweren en van eenig buskruid, naar de stadspoorten is geloopt om beletsel en tegenstand te doen aan het inkomen der troepen of van maréchaussées zeggende dat zij niet zouden gedoogen dat er nog van hun medeburgeren worden opgehaald.

De exasperatie is tot het uiterste top geklommen; wij hebben moeite om in deze omstandigheid de rust te behouden en de gemoederen te kunnen stellen; indien er in de stad troepen of maréchaussées kwamen, zou voor zeker geen middel overblijven om den troubel te stutten, en zouden de leden der regencie genoodzaakt zijn voor eigen veiligheid te zorgen.

Wij zullen van onzen kant alle mogelijke maatregelen nemen om de gemoederen gerust te stelle.

De regencie raad, ogenblikkelijk ten stadhuize vergaderd, heeft de heeren Albert Spitaels lid van den raad, en de secretaris Rens afgevaardigd om Uwe Excellencie omstandiger verslag te doen; deze Heeren, in welke den raad zijn volkomen vertrouwen stelt, zullen alles voorhouden wat er in het belang dezer stad wordt verzorgd.

Gedaan in vergadering dato als boven,

Ondertekend door: J.D. Verhaeghe, J. Bijl, J.B. Delpont, P.J. Diericx, F. Van Cleemputte, E.F. De Brabanter, Albert Spitaels en F. Rens, secretaris.

(RAR, MGA Ger, nr. 80)

kleuren neergehaald terwijl het wettig gezag volledig moet hersteld worden. Deze eisen worden reeds de volgende dag, op 19 september, ingewilligd.

Geraardsbergen draagt de revolutie uit

Ondanks het herstel van het Hollands gezag in de stad, zetten de Geraardsbergse revolutionairen hun aftakelingsproces verder met de gerichte bedoeling het stedelijk bestuur zelf in handen te

krijgen. De proletarische opstand, waartoe zij de aanleiding hebben gegeven, is zonder meer mislukt door de terughoudendheid van de stadsmagistratuur. Nog op 22 september roept Charles Bogaert de regentieraad samen. Hij beseft dat het gevaar schuilt bij "het meerderen deel der arm bevolking dezer stad, berooft zijnde van werk, en aldus de gelegenheid niet hebbende om door eenige winst aan hunne noodwendigheden te bezorgen". Ondanks een quasi lege stadskas, wordt voor de

⁽³⁵⁾ *François-Ghislain Rens* (Geraardsbergen 1784 - Geraardsbergen 1850), stadssecretaris van Geraardsbergen in 1809-1847, burgemeester in 1813-1820 en secretaris van Grimminge in 1820-1840, burgemeester van Voorde in 1813-1815. Hij is de stamvader van de politiek liberale notarisdynastie Rens die over diverse generaties tot op heden bestuursverantwoordelijkheid in de Oudenbergstad heeft opgenomen.

⁽³⁶⁾ Een kokarde is een onderscheidingsteken, gewoonlijk in de vorm van een strik, rozet of (thans bij militairen) een ovale knop, in de nationale of partijkleuren, aan het hoofddekseel gedragen als partijtijken of als nationaalskenmerk, soms alleen als versiersel (bijvoorbeeld bij koetsiers).

begroting van 1831 een bedrag van 500 gulden voorzien om werk te verschaffen aan de verpauperde bevolking. Maar deze financiële tegemoetkoming van het bestuur is voor de inwoners niet meteen voelbaar... De deputatie spreekt dan ook in haar verslag op datum van 19 september van haar bezoek te Gent over een aantal "burgers, thans tot het uiterste punt verbitterd in hun gemoed". Het opnieuw verschijnen van de oranjekarde op het stadhuis moet velen kwaad bloed hebben gezet. De echte gewapende strijd tegen het Hollands bewind wordt elders gevoerd, wat een aantal Geraardsbergse vaderlanders, geprikkeld door het nieuws van de militaire successen die te Brussel worden geboekt, naar de hoofdstad lokt. Volgens een naamloos verslag van 8 augustus 1831 moeten er in totaal ongeveer 200 vrijwilligers naar de hoofdstad vertrokken zijn ⁽³⁷⁾.

Eén van de eersten uit Geraardsbergen die gewapenderhand tegen het Hollandse juk optrekt is **Charles Lejeusne**. Hij is afkomstig uit Ath, maar door zijn huwelijk in 1813 met Agnès Delpont (1786-1855), woonachtig te Geraardsbergen. Op 26 augustus raakt hij tijdens gevechten te Brussel verwond: "blessé d'un coup de feu à la main gauche et de deux coups de baionnette au ventre et à la tête à l'hôtel d'Angleterre rue de la Madeleine". Over voornoemde datum zijn bij sommige auteurs reeds enige twijfels gerezen ⁽³⁸⁾. Ondanks zijn zware verwondingen, belet dit hem niet om op 2 september te Geraardsbergen paraat te staan om deel uit te maken van de tiende compagnie van de burgerwacht. Maar zijn patriottisme zal nog verder gaan... Zo wordt hij later onderscheiden met het

Afb. 7: 20 september 1830, de barricaden worden opgericht te Brussel.

IJzerkruis, want volgens het K.B. van 21 februari 1835 "il organisa ensuite le mouvement national à Grammont, et combattit pendant les quatre journées à la tête d'une compagnie de volontaires de cette ville". Een goede reden voor M. van Trimont om het exclusieve karakter in twijfel te trekken van het leiderschap van het bankiersgeslacht Spitaels tijdens de revolutiedagen. Uit deze studie zijn nergens aanwijzingen gevonden dat Lejeusne de opstandige beweging in de Denderstad heeft georganiseerd. Een belangrijke troef is wel zijn grote populariteit die hij in Geraardsbergen geniet, wat zeker nog tot uiting komt in de verdere loop van de gebeurtenissen. Niettemin mag de rol van de familie Spitaels - ook omdat zij met zovele zijn - als symbool van het lokale anti-Hollandse verzet zeker niet onderschat worden. Op het electorale terrein hebben ze op dat ogenblik alle troeven

in handen, maar ook militair met Pierre-Jean Spitaels (en nadien zijn zoon Jacques-Ghislain) als opperbevelhebber van de burgerwacht. Vermelden we hierbij nog tenslotte dat de hoger genoemde Louis-Ghislain-Jacques Bijl, sinds 1818 schoonbroer van Adrien Spitaels, in zijn functie als kapitein van de burgerwacht, tijdens de Hollandse dreiging in augustus 1831 een voorpost heeft geleid nabij Hulst.

Tijdens de tweede helft van de septemberdagen, wellicht ontgoocheld door de capitulatie voor het Hollands gezag in eigen stad, vertrekken vanuit de Denderstad nog een twintigtal, voor het merendeel oud-militairen, geïsoleerd naar het slagveld (Afb. 7 & 8). Het is de jonge Geraardsbergenaar, **Pierre-François Mensiers**, geboren op 9 oktober 1807 als zoon van Emmanuel, maarschalk en van Sabine Gilquain, die op 23 sep-

⁽³⁷⁾ *Journal des Flandres*, 9 augustus 1831, p. 3, k. 3 ; *Le Courrier*, 9 augustus 1831, p. 3, k. 1 ; 10 augustus 1830, p. 3, k. 1.

⁽³⁸⁾ P. VAN DE PARRE, *Geraardsbergen en de onafhankelijkheid...*, p. 33: deze auteur heeft hieromtrent enige twijfels over de juistheid van deze datum. Een maand later, tussen 23 en 26 september, neemt Lejeusne actief deel aan de gevechten te Brussel, een goede reden voor Van De Parre om aan te nemen dat hij pas verwond geraakt op 26 september. Voornoemde auteur steunt hierbij vermoedelijk op het archief van het Legermuseum te Brussel. Mijn onderzoek van de provinciale archieven en deze van M. Van Trimont bevestigen echter de datum van 26 augustus.

Afb. 8: 23 september 1830, strijd op de barricaden aan de Warande te Brussel.

tember nabij de Vlaamse Poort te Brussel als eerste sneuvelt. De plaats en de omstandigheden zijn niet bekend. Hij zou er in het Sint-Janshospitaal aan zijn verwondingen zijn overleden. Diezelfde dag raakt ook **Alexander Van Caezele** (° 1807), zoon van Dominique, tabakshandelaar en van Marie de Roij, gewond te Schaarbeek. Hij krijgt een "coup de mitraille au front et à la main droite". Volgens P. Van De Parre zou zijn oudere broer **Charles Van Caezele** (° 1796), arbeider, op 24 september zwaar gewond raken en op 12 oktober 1830 overlijden in het Brusselse Sint-Janshospitaal⁽³⁹⁾. Mijn onderzoek heeft dit gegeven echter niet kunnen bevestigen. Ook **Pierre Cosijns**, eveneens arbeider, zou op diezelfde dag gewond

geraken. Na enkele weken verblijf in het Sint-Pietershospitaal te Brussel, wordt hij ontslagen op 15 oktober 1830.

De minderjarige **Felix Pieraert** (° 1813), zoon van François, leertouwer en van Jeanne de Smet, student in de heelkunde, zou tijdens de gevechten als "disparu" worden opgegeven. Daarnaast vertrekken op 28 september nog eens 56 vrijwilligers onder leiding van Adrien Demol uit Geraardsbergen om aan diverse gevechten deel te nemen. Zij sluiten zich aan bij een legereenheid die zich meester weet te maken van Antwerpen. Verscheidene onder hen raken gewond, onder wie: **Jean-Baptiste Vangertruy** (° 1800), zoon van Jean-Baptiste, uitdrager en van Cathérine Bourguinon;

Otthon Ghysbrechten Egide-Ghislain De Lauw (° 1810), zoon van Jean, koperslager en van Marie-Rose Ausez. Laatstgenoemde wordt later onderwijzer, vrijwilliger in het Légion Belge Parisienne en heeft gestreden te Lier, Berchem en bij de verovering van Antwerpen. Het heldhaftig optreden van tekenaar **Nicolas Levaillant** (° 1778) wordt op 1 oktober krantennieuws: "N. Levaillant, ancien capitaine français, habitant Grammont, depuis quinze ans, a combattu pour la liberté depuis le 22 jusqu'au 27. On l'a remarqué aux endroits les plus périlleux, et plusieurs balles ont percé ses vêtements"⁽⁴⁰⁾. Ook Adrien Demol⁽⁴¹⁾ trekt met een aantal vrijwilligers naar Brussel ten strijde. Hij neemt onder generaal Charles Niellon⁽⁴²⁾ deel aan de campagne die eindigt met de inname van Antwerpen. Tijdens de gevechten heeft hij zich voortdurend onderscheiden door zijn strijd met de vijand, zodat hij gepromoveerd wordt door het besluit van het Voorlopig Bewind van 22 oktober 1830 tot kapitein van het twaalfde regiment van de infanterie. Het jaar daarop, in augustus 1831, zal Demol sneuvelen tijdens de tiendaagse veldtocht tegen de Hollanders⁽⁴³⁾.

De oprichting van een Veiligheidscommissie

Gesterkt door de militaire overwinningen in Brussel en Antwerpen, steekt de verzetsorganisatie te Geraardsbergen nu officieel het hoofd boven water met de oprichting van een Commissie van Veiligheid. De onmiddellijke

⁽³⁹⁾ Emmanuel Mensiers, de vader van Pierre-François, wordt in de bronnen vermeld als "maarschalk". Het blijft echter onduidelijk of het hier gaat om een opperofficier of een paardenknecht; M. VAN TRIMPONT, *De Geraardsbergse "Garde Civique" of Burgerwacht (1795-1920)*, Geraardsbergen, 1997, p. 23-32; P. VAN DE PARRE, *Geraardsbergen en de onafhankelijkheid...*, p. 33-34.

⁽⁴⁰⁾ *Courrier des Pays-Bas*, 1 oktober 1830, p. 3, k. 3.

⁽⁴¹⁾ Adrien Demol draagt dezelfde familienaam als zijn moeder Berlinde, arbeidster en weduwe van Jacques van Santen.

⁽⁴²⁾ Charles Niellon (Straatsburg (Frankrijk) 1795 - Laken 1871), hij dient als onderofficier in het Franse leger, maar deserteert in 1816 naar België, waar hij journalist wordt. Hij voert tijdens de Omwenteling in 1830 vrijwilligersopstandelingen aan. Het Voorlopig Bewind benoemt hem tot luitenant-kolonel en nadien tot brigade-generaal. Hij leidt in deze hoedanigheid de strijd tot de bevrijding van Antwerpen; in 1833 wordt hij uit het leger ontslagen.

⁽⁴³⁾ *Journal des Flandres*, 19 augustus 1831, p. 2, k. 1.

aanleiding hiertoe is het nieuws dat op de vooravond van 28 september de stad heeft bereikt: de Hollandse troepen zijn door de patriotten uit Brussel verjaagd! Dit zou "de geesten van menigvuldige ingezetenen alhier tot vervoering hebben gebragt". De meeste inwoners raken erg opgewonden over dit bericht en trekken massaal naar de Markt, waar zij het stadhuis bezetten. Het hele stadsbestuur, samen met de verkleefde orangist Charles Bogaert, wordt verplicht het stadhuis te verlaten. Op de top van een boom, die op het marktplein is geplant, wordt opnieuw het driekleurige vaandel door een aantal onbekende burgers gehangen. Een ogenblik wordt gevreesd dat "bij dezen oploop door het gepeupel ongelukken zouden worden gedaan daar men er geen teugel kon aan brengen". Maar het is vooral de gegoede burgerij die beducht is voor de "aantasting of plundering van eigendommen". Het hele gebeuren verloopt echter vreedzaam... Toch is het voor de revolutionairen een goede reden om nog diezelfde avond een veiligheidscommissie in het leven te roepen. Zij kan rekenen op "het betrouwen van een groot aantal medeburgers" en krijgt als bevoegdheid "het krachtadig medewerken tot het vermeiden van onheilen en het tegengaan van ruststoring". Deze commissie telt zeven leden en bestaat uit *Louis-Ghislain-Jacques Bijl*, advocaat; *Jean-Eugène Fransman* ⁽⁴⁴⁾, advocaat; *Egide Possemiers* ⁽⁴⁵⁾, handelaar; *Adrien Spitaels*, eigenaar; *Benoît Spitaels*, particulier; *François-Second Van Crombrugghe* ⁽⁴⁶⁾, handelaar en *Philippe-Adolphe Vanderstichelen*, zaakwaarnemer. Deze laatste wordt aangeduid als secretaris. Net als bij de oprichting van de

burgerwacht, gebeurt de verkiezing van dit revolutionair orgaan in het bijzijn van de voltallige regentieraad. Niettemin hebben de patriotten thans hun voornaamste doel bereikt: zij zijn erin geslaagd zich in te kapselen in het gevestigde

Geeraardsbergen, 30 september 1830

Eergisteren omtrent den avond alhier onbekende personen aangekomen zijnd, de welke voor tijding aanbrachten, dat de koninklijke troepen, door de Brusselaars en anderen geslagen en op de vlugt gejaagd wieren, heeft zulks, in het oogenblik verspreid zijnde, de geesten van menigvuldige ingezetenen alhier tot vervoering gebragt; is een hoop volk ten stadhuize ingekomen, heeft zich bemagtigd over al de aldaar te bevinden. Verroeren en is des anderen daags des middags met de zelve vertrokken over Enghien en Halle naar Brussel.

Het was aan het stedelijk bestuur volstrekt onmogelijk zich er tegen te zetten. De zelve dag wierd ook op het opperste punt van het stadhuis door eenige burgers, aan ons onbekend, daar wij het zelve alstons hadden moeten verlaten, een driekleurig vaandel opgehijscht in een boom in het midden den Groote markt geplant, aan de top van welken heden insgelijks een drie kleurig vaandel is gehangen.

Men had te vreezen dat bij dezen oploop door het gepeupel ongelukken zouden worden gedaan daar men er geen teugel kon toe brengen; nogtans is het afgeloopen dat men geen enkel onheil aan persoonen of aantasting of plundering aan eigendommen heeft te beklagen.

Ook nog zijn twee benden gewapende mannen komende van Brussel de eene om drie urn des morgens en de andere eenige uren daar na, in de stad aangekomen en ten stadhuize eenige aldaar nog overblijvende geweren met (...) en koppelriemen, namens het Provisoire Gouvernement te Brussel aangesteld, medegenomen.

Het stedelijk bestuur in deze omstandigheid zeer moeielijk zoo niet onmogelijk de rust en de veiligheid in de stad kunnende brengen, zonder medewerking van eenige notabele burgers is door een groot aantal burgers een commissie gekozen om gezamenlijk met het stedelijk bestuur maatregelen te beramen en te bewerkstelligen om dees oogmerk te bereiken; den raad deze middel goedkeurende, en zelfs dringende noodzakelijk in belang van de stad oordeelende, heeft hier omtrent eene resolutie genomen van welke hier nevens kopij wordt gezonden.

Deze commissie die het betrouwen van deszelfs medeburgers bezit, zal dus krachtadig mede werken tot het vermeiden van onheilen en het tegengaan van ruststoring.

Wij herhalen het nog eens aan Uwe Excellencie dat het onmogelijk was dezen oploop en de vervoering der geesten tegen te houden.

De secretaris

De burgemeester en schepenen,

C. Bogaert

(RAG, Provinciebestuur 1830-1850, nr. 1/23)

⁽⁴⁴⁾ *Jean-Eugène Fransman* (Ninove 1802 – Edingen 1878) is katholiek raadslid in 1830-1836 te Ninove, waar zijn familie gedurende de hele 19de eeuw tal van politieke mandaten bekleedt.

⁽⁴⁵⁾ *Egide Possemiers* (° Niel 1775), raadslid te Geraardsbergen in 1830-1836 en in 1843-1851, zijn politieke kleur is niet gekend.

⁽⁴⁶⁾ *François-Second Van Crombrugghe* (Geraardsbergen 1793 – Geraardsbergen 1831), brouwer-handelaar, jongere broer van Constant-Guillaume (noot 14), raadslid te Geraardsbergen in 1830-1831.

de afgelopen dagen. Ingesloten voegt hij een kopie van het verslag over de raadszitting van diezelfde dag, waarin de oprichting van de veiligheidscommissie wordt bevestigd. Hij verontschuldigt zich dat hij machteloos deze nieuwe gang van zaken heeft laten gebeuren. Een tweede en laatste brief van zijn hand aan de provinciegouverneur dateert van 3 oktober. Het is een laatste noodkreet van een burgervader zonder stad. Kort nadien neemt hij de benen naar Ninove ⁽⁴⁷⁾.

Wanneer de nabijgelegen stad Ath op 28 september in handen valt van de opstandelingen, wordt een Hollands generaal gevangen genomen. Meteen eisen zij de onvoorwaardelijke vrijlating van René Spitaels in ruil voor de vrijheid van deze hogere militair. Dit verzoek wordt ingewilligd en op 2 oktober 1830 mag de jonge journalist Oudenaarde in vrijheid verlaten ⁽⁴⁸⁾. Tegen de avond doet hij zijn intrede te Geraardsbergen. Hij wordt er op luid gejuich van een toestromende menigte onthaald, terwijl de klokken luiden. Twee dagen later roept het Voorlopig Bewind de onafhankelijkheid van België uit.

Door het decreet van 6 oktober krijgt de revolutionaire Veiligheidscommissie te Geraardsbergen het voorlopige bestuur in handen. De overdracht van prerogatieven van de oude regentieraad aan de verzetsleiders verloopt zonder enige tegenkating. Op 8 oktober besluit de

commissie haar ledenaantal uit te breiden met nog vijf overtuigde patriotten en noemt zich nu *Commissie van Zekerheid*. Hierdoor wordt de revolutionaire vertegenwoordiging in overeenstemming gebracht met de twaalf mandatarissen (negen raadsleden, twee schepenen en een burgemeester) van het afgezette stadsbestuur. De revolutionairen, toegevoegd aan de commissie, zijn: *Joseph Spitaels* ⁽⁴⁹⁾, eigenaar; *Pierre-François Janssens* ⁽⁵⁰⁾, eigenaar; *François Van Cleemputte* ⁽⁵¹⁾, handelaar; *François-Philippe De Brabanter*, handelaar en *Jean Bijl*, notaris. Adrien Spitaels, een jongere broer van Joseph en oom van René Spitaels, wordt aangeduid als voorzitter, terwijl Jean-Eugène Fransman en Philippe-Adolphe Vanderstichelen optreden als secretarissen. Bij deze nieuw verkozen revolutionairen bevinden zich twee leden van de oude regentieraad. Dit bevestigt de anti-regeringsgezinde houding van het stadsbestuur, dat niet alleen deze machtsoverdracht goedkeurt maar er tevens nauw mee betrokken blijft. De commissie betwijfelt of nu de rust onder de burgers is teruggekeerd en vreest tegenwerk van contrarevolutionaire krachten: "Overwegende dat in deze omstandigheden de eendragt ten uytterste vereyscht wordt, om de rust en de goede orde in de stad te behouden, uyt noodigd de inwoners om vreedzaamlijk hunne zaeken te verrigten, desnoods de hulpzaam hand te bieden; wijders op hunne hoede

te zijn tegen de verraeders van hun vaderland en om namelijk een waekzaam oog te houden op zoodanige personen die door het uytstrooyen van valsche gerugten tweedragt en twist tusschen de burgers zouden trachten te stooken".

Om welke onruststokers het precies gaat of uit welke bevolkingsgroepen zij komen, wordt niet vermeld. Eén instelling uit de Hollandse periode die door de patriotten met argusogen wordt bekeken is de Schutterij. Deze gewapende wacht, waarbij alle officieren door Willem I zijn benoemd, zou voor mogelijke tegenacties kunnen zorgen. Eén van de eerste beslissingen die het revolutionaire bestuur dan ook neemt is de ontbinding van de Schutterij op 11 oktober. Een week later wordt de majoor commandant aangespoord binnen de 24 uren alle geweren en uniformen op het stadhuis te bezorgen.

Angst voor gewapende aanvallen zelfs van buiten de stad blijft voor de commissie nog zeer reëel. Zo worden op 18 oktober aan de commandant van Ath nog 1.500 "cartouches" gevraagd.

Bij decreet van 12 oktober 1830 schaft het Voorlopig Bewind alle besluiten af die de vrijheid van onderwijs belemmeren, waardoor de Staat het onderwijsmonopolie verliest. Een goede reden voor Adrien Spitaels, voorzitter en François-Second Van Crombrugge, lid van de *Commissie van Zekerheid* om in

⁽⁴⁷⁾ RAG, *Provinciebestuur 1830-1850*, nr. 1/23.

⁽⁴⁸⁾ *Courrier des Pays-Bas*, 4 oktober 1830, p. 3, k. 1: bij de vrijlating van René Spitaels is inmiddels ook de stad Oudenaarde in handen gevallen van de patriotten.

⁽⁴⁹⁾ *Joseph Spitaels* (Geraardsbergen 1775 – Geraardsbergen 1853), rentenier, jongere broer van Albert (noot 10) en Adrien (noot 1). Met de Omwenteling treedt hij uit de schaduw van zijn oudere broer Albert, die reeds lang politiek bedrijvig is. Zijn revolutionaire gezindheid etaleert zich met zijn deelname aan de *Commissie van Zekerheid*. Later stelt hij zich – echter zonder enig succes – kandidaat tijdens de *gemeenteraadsverkiezingen in de Denderstad in 1830, 1831 en 1833*.

⁽⁵⁰⁾ *Pierre-François Janssens* (° Geraardsbergen 1790), particulier, raadslid te Geraardsbergen in 1834-1836 en in 1840, zijn politieke strekking is niet gekend.

⁽⁵¹⁾ *François Van Cleemputte* (Geraardsbergen 1766 – Geraardsbergen 1841), ijzerhandelaar, hij maakt onafgebroken deel uit van de gemeenteraad van Geraardsbergen in 1821-1836. Zijn lidmaatschap van de revolutionaire Veiligheidscommissie in 1830 heeft vermoedelijk bijgedragen tot zijn herkiezing. Hij maakt deel uit van een belangrijke lokale liberale politieke dynastie.

Afb. 9: Marinus Van Durme wordt op 16 april 1824 principaal van het college van Geraardsbergen, maar neemt het jaar daarop ontslag omwille van de Oranjepolitiek. In 1830 krijgt hij deze titel terug.

naam van het stadsbestuur te gaan onderhandelen met Monseigneur Van de Velde. Zij vragen de bisschop dat hij het stedelijk college onder zijn bescherming wil nemen en dat hij een principaal aanduidt "uit zijn bisdom".

Hierbij schuiven ze *Marinus Van Durme* ⁽⁵²⁾ naar voor die in september 1825 als principaal zijn ontslag heeft aangeboden als protest tegen de inmengpolitiek van Willem I. Reeds op 8 november 1830 wordt Van Durme (Afb. 9) in zijn oude functie hersteld. Wellicht zit achter deze beslissing

Constant-Guillaume Van Crombrugghe, die sinds februari 1829 raadgever is van de bisschop, vooral in onderwijszaken. In feite is het een familiaal onderonsje, want de revolutionairen uit Geraardsbergen zijn zijn oom en jongere broer. Later zal Adrien Spitaels en zijn schoonbroer Louis-Ghislain-Jacques Bijl bij een tweede bezoek aan de Gentse bisschop bereiken dat voortaan door hem leraars worden benoemd en handboeken goedgekeurd ⁽⁵³⁾.

Patriottische giften

Inzamelacties voor een hulpbehoevend doel zijn van alle tijden... Vanaf de maand oktober worden overal te lande in de steden en in de gemeenten zogenaamde dons patriotiques of giften voor het vaderland ingezameld. Zij dienen voor de opvang en de verzorging van de gekwetsten of voor de weduwen van de gesneuvelde patriotten. Deze schenkingen zijn vaak geldelijke bijdragen, maar kunnen ook bestaan uit een

hoeveelheid voedsel (broden, aardappelen, rogge, tarwe, meel...), drank (wijn, jenever...), linnengoed tot hoevedieren (schapen, koeien...). Zij worden overgemaakt aan de schatbewaarder van het Voorlopig Bewind of aan het Commissariaat-Generaal van de Financiën te Brussel. Het kan gaan om een individuele gift of om een collecte. De Geraardsbergse patriotten laten zich niet onbetuigd. Zo wordt op 9, 10 en 11 oktober in de stad een collecte georganiseerd, waardoor 473 gulden 54 centen bij elkaar worden gebracht ⁽⁵⁴⁾. Nadien zijn nog verscheidene inzamelacties gehouden. Dit blijkt volgens inlichtingen die het stadsbestuur op 23 december 1830 verstrekt aan de gouverneur van Oost-Vlaanderen. Zo organiseert brouwer François-Second Van Crombrugghe, lid van de revolutionaire Veiligheidscommissie en gemeenteraadslid bij de eerste Belgische verkiezingen, een tweede collecte die 1.187,2 frank ⁽⁵⁵⁾ oplevert. Hij wordt hierin bijgestaan door *Dansaert*,

Tabel Patriottische giften in geldwaarde door Oost-Vlaamse steden in december 1830

Stad	frank	gulden
Aalst	6.684,75	
Deinze	5.23,61	
Dendermonde	1.477,59	1.389,83
Eeklo	728,12	
Gent	1.300,5	
Geraardsbergen	1.901,28*	
Lokeren		811,18
Ninove	502,43	
Oudenaarde	0	0
Sint-Niklaas	0	0
Ronse	2.084,25	

* Hierbij is het bedrag van de eerste collecte niet begrepen (473 gulden 54 centen)

⁽⁵²⁾ *Marinus Van Durme* (Balegem 1796 - ? 1840), aanvankelijk leraar grammatica aan het college van Sint-Niklaas, wordt hij op 16 april 1824 benoemd tot principaal van het college te Geraardsbergen; na zijn ontslag in september 1825 is hij onderpastoor te Gent. Van 1830 tot 1840 leidt hij opnieuw het college.

⁽⁵³⁾ G. VAN BOCKSTAELE, A.-M. VANDEN HERREWEGEN, L. DE COCK e.a., *Van Scholaster tot Principaal. Het Sint-Catharinacollege van Geraardsbergen en zijn voorgeschiedenis (1437-1989)*, Geraardsbergen, 1990, p. 105, 119.

⁽⁵⁴⁾ *Courrier des Pays-Bas*, 14 oktober 1830, p. 3, k. 2.

⁽⁵⁵⁾ In 1830 is in het Koninkrijk der Nederlanden naast de gulden ook de frank in omloop. De benaming frank wordt voor het eerst gebruikt voor het gouden muntstuk dat door koning Jan II de Goede van Frankrijk in 1360 in omloop is gebracht. In de 17de eeuw wordt de aanmunting van de gouden frank stopgezet, maar wordt de naam "frank" gebruikt voor de gouden livre tournois. In 1795 wordt de frank opnieuw in omloop gebracht en officieel bekrachtigd door de wet van 28 maart 1803. Hierbij wordt de zilveren livre als munteenheid aangenomen en "frank" genoemd. De frank wordt bepaald op een vast zilvergewicht van 5 gram met een gehalte van 9/10. De Belgische frank wordt een officieel betaalmiddel door de eerste Belgische muntwet van 5 juni 1832, die gebaseerd is op het decreet uit het Franse Keizerrijk.

vicaris; de zoon van *Fr. Vanden Herreweghe*, apotheker en *François De Beck*, student in de rechten. Nadien slaagt hij er nog eens in 342 frank in te zamelen door een concert te organiseren met de muziekmaatschappij *Sint-Cecilia*. Tenslotte weet ook *Livin-Ghislain Vanderkelen*, onderluitenant van de burgerwacht, door het houden van een collecte onder de stadsinwoners, een bedrag van 372,08 frank bij elkaar te krijgen "pour la Patrie". Op basis van de frequentie van de inzamelacties en de grootte van de geldschenkingen, kan de sterke betrokkenheid van de Geraardsbergse burgerij met de Belgische zaak niet ontkend worden. In december 1830 blijkt Geraardsbergen de vierde Oost-Vlaamse stad met de hoogste financiële bijdrage aan patriottische giften ⁽⁵⁶⁾.

De gemeenteraadsverkiezingen van 27-28 oktober 1830

De revolutionairen behouden slechts kort hun constructie van de machtsovername, die zij de voorbije weken met zoveel inspanning hebben opgebouwd. Toch hebben zij zich verzekerd van een zorgvuldig opgebouwde machtspositie waarmee ze de komende gemeenteraadsverkiezingen tegemoet gaan. Het getrapte kiesstelsel uit de Hollandse periode wordt nu vervangen door rechtstreekse verkiezingen, terwijl het kiezerskorps zowel het delibererend als het executief orgaan verkiest. Thans komt het er bij de leden van de *Commissie van Zekerheid* op aan te behoren tot de gekozenen, willen zij hun verworven machtspositie handhaven.

Afb. 10: Adrien Spitaels wordt de eerste burgemeester van Geraardsbergen na de revolutiedagen van 1830.

De eerste gemeenteraadsverkiezingen volgens het nieuwe kiesstelsel grijpen te Geraardsbergen plaats op 27 en 28 oktober 1830. Uit het feitenrelaas van de afgelopen revolutiedagen is het in de Denderstad al meer dan eens gebleken dat het lokale bankiersgeslacht Spitaels de scepter zwaait in het stedelijk beleid. Ditmaal groeit de raadszitting uit tot een werkelijke familiezaak. Wanneer het voorlopig kiesbureau wordt gevormd, komen hiervoor de ouderdomsdeken der vergadering Barthélémy De Tandt, en de vier meest belaste inwoners in aanmerking. Dit zijn: Albert, Joseph en Adrien Spitaels en diens zwager Louis-Ghislain-Jacques Bijl...! Als voorzitter wordt Albert Spitaels aangeduid, terwijl Louis-Ghislain-Jacques Bijl als één van de vier stemopnemers optreedt. Nadien gaat men over tot een "geheime stemming": een burgemeester, twee schepenen en

negen gemeenteraadsleden moeten worden verkozen. Het dingens naar de burgemeesters-jerp van de stad speelt zich volledig af binnen de politieke dynastie Spitaels. Zes burgers stellen zich voor dit mandaat kandidaat: Adrien, Albert, Pierre-Jean, Benoît en Joseph Spitaels, en Louis-Ghislain-Jacques Bijl! Van enige rivaliserende familie is hier helemaal geen sprake. Zo komt het tot een krachtmeting van populariteit tussen de onder elkaar wedijverende familieleden. Uiteindelijk zal *Adrien Spitaels* (Afb. 10), oud-voorzitter van de Veiligheidscommissie, de vruchten plukken van een revolutie die dankzij de medewerking van zijn talrijke verwanten is geslaagd. Hij wordt met 124 stemmen tot burgemeester verkozen. Zijn oudere broer Albert bekommt 54 stemmen, terwijl diens neef Pierre-Jean en diens zoon Benoît respectievelijk slechts 4 en 3 stemmen behalen. Betreurenswaardig is de kiesuitslag voor Joseph Spitaels en Louis-Ghislain-Jacques Bijl met elk één stem. Voor de zetel van eerste schepen is de opkomst van kandidaten echter talrijker. Niettemin wordt deze verkiezing opnieuw omgevormd tot een electorale familiestrijd, waarbij *Louis-Ghislain-Jacques Bijl* ditmaal het mandaat wegkaapt. Ondanks de kandidatuur van vier leden van de familiegroep Spitaels, komt het tweede schepenambt toe aan de rentenier *Benoît De Ruyter*. De volgende dag, op 28 oktober, worden de negen raadsleden verkozen. Er zijn 68 kandidaten voor negen mandaten. De nieuw gekozenen zijn: *François Van Cleemputte*, ijzerhandelaar; *Marinus Ceuterick* ⁽⁵⁷⁾, brouwer; *Jean Van der Eycken*, onderwijzer; *Joseph Druwé* ⁽⁵⁸⁾, rentenier; *François-*

⁽⁵⁶⁾ RAG, Provinciebestuur 1830-1850, nr. 7; *Journal des Flandres*, 13 oktober 1830, p. 2, k. 2.

⁽⁵⁷⁾ *Marinus Ceuterick* (Sint-Martens-Lierde 1795 - Geraardsbergen 1831), brouwer, raadslid te Geraardsbergen in 1830-1831. Zijn zuster Victoria is gehuwd met François-Philippe De Brabanter (noot 3), die eveneens na de Omwenteling in het stadsbestuur zetelt.

⁽⁵⁸⁾ *Joseph Druwé* (Geraardsbergen 1792 - Geraardsbergen 1853), rentenier; met de revolutie ligt een succesvolle politieke carrière voor hem open: katholiek raadslid in 1830-1851, schepenen in 1831-1834 en burgemeester in 1835-1848 te Geraardsbergen.

Afb. 11: François-Ghislain Rens blijft als stadssecretaris op post tijdens de 3 opeenvolgende politieke regimes.

Philippe De Brabanter, handelaar;
Egide Possemiers, handelaar;
Pierre-François Janssens, rentenier;
Charles Antheunis ⁽⁵⁹⁾, brouwer en
François-Second Van Crombrugghe, handelaar.

De uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen van 27-28 oktober 1830 betekent dus een duidelijke overwinning voor de Geraardsbergse patriotten: zeven van de twaalf leden van de Commissie van Zekerheid maken nu deel uit van de nieuwe bewindsploeg. De Oudenbergstad heeft zich helemaal achter het patriottisch kamp geschaard. Hoewel alle aftredende leden van de voormalige regentieraad zich opnieuw kandidaat stellen, ziet enkel François Van Cleemputte zich herkozen. Zijn opname in de patriottische *Commissie van Zekerheid* zal hierbij zeker een rol gespeeld hebben.

Naast de opstandelingen, heeft vooral het bankiersgeslacht Spitaels, dat als leider van het anti-Hollands verzet is opgetreden, de

vruchten geplukt van een geslaagde opstand: de politieke topfuncties (burgemeester- en schepenaamt) zijn door hen gemonopoliseerd. Toch zijn niet alle leden van de familiegroep gelukkig met de kiesuitslag: van de vijf familieleden die zich meermaals kandidaat hebben gesteld is er slechts één verkozen. Zo worden Benoît en zijn oom Joseph Spitaels, die vanaf de eerste dagen nauw betrokken zijn bij het revolutionair gebeuren, niet met een mandaat beloond. Ook oud-raadslid Albert Spitaels, die op 18 september is gezwicht voor een Hollandse militaire dreiging, wordt afgestraft en krijgt slechts 8 stemmen. Stadssecretaris **François-Ghislain Rens** (Afb. 11) blijft echter op post. Ondanks een vertrouwelijk rapport van de dienst Interne Veiligheid van het Ministerie van Binnenlandse Zaken uit 1832, waarin hij wordt omschreven als "(...) Orangiste, est très au courant de l'administration, a beaucoup de moyens, n'est pas bien vu par le Bourgmestre et Echevins", behoudt hij deze functie tot 1848 ⁽⁶⁰⁾. En Charles Lejeusne, die met de wapens de strijd tegen de Hollanders heeft aangeboden en gewond is geraakt, wordt tijdens de kiesverrichtingen evenmin beloond. Hij krijgt slechts drie stemmen op zijn naam.

De verkiezingen van het Nationaal Congres op 3-4 november 1830

Het decreet van 12 oktober 1830 voorziet de verkiezingen van een Nationaal Congres, welke voor het arrondissement Aalst plaatsgrijpen op 3 november. Er worden hierbij 6 effectieve en 6 plaatsvervangende leden benoemd. Patriottische kandidaten die tijdens de voorbije gemeenteraadsverkiezingen in de Oudenbergstad niet verkozen

Afb. 12: Kanunnik Constant-Guillaume Van Crombrugghe, leider van de katholieke oppositie, ziet zich verkozen tot lid van het Nationaal Congres. (litho R. Verhoeft)

zijn, zien hierin een nieuwe kans. Het bankiersgeslacht Spitaels, dat in nauwe relatie staat met de *Société patriotique* uit Gent en de republikeinse *Réunion Centrale* uit Brussel, organiseert lokaal de verkiezingen. Albert Spitaels, die met het nieuwe regime het einde van zijn politieke loopbaan vreest, wordt als kandidaat voorgedragen door de katholieke patriottische dagbladen *L'Emancipation* en *Den Vaderlander*. Zijn jongere broer Joseph wordt op 29 oktober als kandidaat aangesteld door de lokale *Réunion patriotique centrale du discript d'Alost*.

Op de verkiezing die op 3 en 4 november plaats vindt in een lokaal van het College te Aalst is er van de familie Spitaels niet eens meer sprake. Het is kanunnik **Constant-Guillaume Van Crombrugghe** (Afb. 12), naar voor geschoven als

⁽⁵⁹⁾ **Charles Antheunis** (Geraardsbergen 1796 – Geraardsbergen 1881), eigenaar-uitbater van brouwerij *De Kat*; de Omwenteling betekent voor hem het begin van een politieke loopbaan: hij is raadslid in de Oudenbergstad in 1830-1839. Zijn zonen zullen nadien op het politieke actieterrein het liberale kamp versterken. De schoonbroer van Charles Antheunis is Jean-Eugène Fransman (noot 44).

⁽⁶⁰⁾ F. DE CHOU, *Burgemeestersdynastieën in Geraardsbergen* in *De Heemschutter*, 2000/172, p. 24, 27; J.-L. RENS, *Stamboom van de familie Rens uit Geraardsbergen*, Geraardsbergen, 1971, p. 25-26.

kandidaat door de Aalsterse clerus, die als grote overwinnaar uit de stembus komt. Zijn hevige strijd voor de vrijheid van godsdienst en onderwijs onder Willem I, hebben van hem een belangrijke spilfiguur gemaakt om de belangen van de Kerk op het Congres te verdedigen. Als oudere broer van de patriot François-Second Van Crombrughe, lid van de Veiligheidscommissie en verkozen raadslid van Geraardsbergen, maar ook als nauwe verwant met de bankiersdynastie Spitaels, heeft hij zeker steun gekregen van de stemgerechtigden uit zijn geboortestad. Volgens H. Strijpens zijn er wellicht op het laatste ogenblik onderlinge afspraken gemaakt tussen de kanunnik en de kandidaten Spitaels.

Laatstgenoemden zouden in de toekomst vrij spel krijgen om het politieke leven te Geraardsbergen volledig te beheersen.

Een andere vaderlander die een zetel verwerft in het Nationaal Congres is advocaat Jean-Eugène Fransman, oud-secretaris van de Veiligheidscommissie. Hij heeft zich na de revolutie kandidaat gesteld in zijn geboortestad Ninove en is er tot raadslid verkozen⁽⁶¹⁾. Hiermee wordt meteen de grote slagkracht van de Geraardsbergse patriotten duidelijk op het arrondissement vlak. De leden van het Nationaal Congres hebben nu de macht België definitief vorm te geven.

De republikeinse "Réunion Centrale"

De opstand tegen de Hollanders in 1830 is in feite een republikeinse revolutie, doordat het monarchistisch gezag omvergeworpen wordt. De eerste maanden na de Onafhankelijkheid wordt het land

Afb. 13: Louis De Potter vindt dat een democratie buiten de republiek onmogelijk is.

bestuurd door het Voorlopig Bewind, een democratische instelling die in het leven is geroepen door de *Réunion Centrale*, die het volk vertegenwoordigt. Zij kondigt een aantal "republikeinse" maatregelen af zoals de inrichting van verkiezingen op het gemeentelijk administratief vlak en de toepassing van de ongebreidelde vrijheid van pers, onderwijs, vereniging en godsdienst. De lagere volksklasse, op dat ogenblik sterk verpauperd door de economische crisis in de textielsector, wenst slechts die bestuursvorm, zij het een republiek of een constitutionele monarchie, die haar sociale positie verbetert. Intellectuelen zijn dan weer geneigd te kiezen voor de republiek, terwijl tegenstanders refereren naar de Franse republiek onder het schrikbewind van Robespierre uit 1793. De revolutionaire leiders zijn aanvankelijk republikeinen die het democratisch principe huldigen.

Zij zijn echter onderling sterk verdeeld. Zo opteert de theoreticus *Louis De Potter* (Afb. 13) voor de democratische republiek als een sociale oplossing voor de lagere volksmassa en verwerpt de corruptie en de onrechtvaardigheid van de monarchie, die enkel de elite dient⁽⁶²⁾. Democraten zoals de hoger geciteerde Lucien Jottrand en *Adolphe Bartels*⁽⁶³⁾ kiezen niet fanatiek voor de republiek maar dulden enkel de monarchie als alle democratische principes worden geëerbiedigd.

Tijdens de Septemberdagen gaat het voor de republikeinse leiders en de lagere volksklasse niet snel genoeg. Op 9 september wordt in Brussel een veiligheidscommissie opgericht die wil ijveren voor de Belgische zaak, maar binnen het kader van de wet. Deze gematigde instelling zet een aantal vooruitstrevende revolutionairen ertoe aan op 15 september de *Réunion Centrale* op te richten die de volledige scheiding tussen Noord en Zuid eist. Deze radicale club zal nu zelf de barricades tegen de Hollanders oprichten en de hongerige volksmassa ophitsen tegen de veiligheidscommissie. Na de val van de veiligheidscommissie op 20 september, richt de *Réunion Centrale* het Voorlopig Bewind op. Hoewel zij opkomen voor de belangen van de lagere volksklasse, maakt deze laatste er geen deel van uit. In de loop van oktober zal deze vereniging vertakkingen uitbouwen over het hele land. Ook te Geraardsbergen wordt vóór 28 oktober dergelijke club opgericht. In feite gaat het om een lokale afdeling van de *Réunion patriotique centrale du district d'Alost*. Deze vereniging is tot stand gekomen met de bedoeling de kiezers in het arrondissement bij elkaar te brengen om te

⁽⁶¹⁾ H. LIEBAUT, *De gezagsconcentratie in het arrondissement Aalst tijdens de 19de eeuw*, in *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudeheidkunde te Gent*, XXII, 1968, p. 7-8 en tabel VI.

⁽⁶²⁾ *Louis De Potter* (Brugge 1786- ? 1859), rentenier, theoreticus op het voorplan in de revolutie, lid van het Voorlopig Bewind, medewerker aan *l'Avenir van Lamennais*, stichter van de *Association de l'Indépendance nationale* in 1831.

⁽⁶³⁾ *Adolphe Bartels* (Brussel 1802 - Brussel 1862), advocaat, publicist, redacteur van het dagblad *Journal des Flandres*, bekend als tegenstander van Alexandre Gendebien (noot 67).

komen tot een rangorde op de kandidatenlijst voor de verkiezing van het Nationaal Congres. Zo wordt tijdens de voorbereidende vergadering op 30 oktober **Joseph Spitaels** (Afb. 14), voormalig lid van de Commissie van Zekerheid, als kandidaat verkozen. Met uitzondering van een zekere **L. Van Germeersch**, zijn er verder geen ledenlijsten bekend. Wellicht moeten zich nog meer burgers uit de Oudenbergstad bij de *Réunion* aangesloten hebben; dit is op te maken uit de latere ledensterkte van haar opvolger, de *Association Nationale Belge*.

Wanneer begin november het Voorlopig Bewind een constitutie ten voordele van de monarchie voorstelt, barst de woede los van de *Réunion Centrale*. Zij verwijt de bewindslieden dat door de monarchie de macht in handen komt van de aristocratie en de grondeigenaars, die zelf niet aan de revolutie hebben deelgenomen en hierdoor het merendeel van de bevolking haar rechten verliest. Ook binnen het Nationaal Congres blijkt de positie van de republikeinen bedroevend: slechts 13 van de 174 vertegenwoordigers spreken zich uit tegen de constitutionele monarchie. Eén van hen is Jean-Eugène Fransman, die het district Aalst vertegenwoordigt. Samen met F.G. Pirson (1765-1850), burgemeester van Dinant, kiest hij voor de republiek als staatsvorm omwille van de handelsbelangen. Nadat op 27 november de monarchie wordt uitgeroepen, verliest de *Réunion Centrale* haar bestaansreden, met name de uitroeping van de republiek en valt uit elkaar.

De pennestrijd der malcontenten: René Spitaels en "Méphistophélès"

Niet iedereen van de bankiers-

Afb. 14: Joseph Spitaels, de oudere broer van Adrien, maakt in november 1830 deel uit de "*Réunion patriotique centrale du district d'Alost*".

dynastie Spitaels is tevreden met de behaalde resultaten op het politieke vlak na de omverwerping van het Hollands gezag. René Spitaels, de held van de lokale troebelen te Geraardsbergen, volgt na zijn vrijlating op 2 oktober nauwgezet de gebeurtenissen te Brussel. De jonge **Jenneval** (°Lyon (Frankrijk) 1806), toondichter van *La Brabançonne*, overlijdt op 19 oktober tussen Lier en Mechelen door een laatste kanonschot van het terugtrekkende Hollandse leger. Spitaels zal zijn stoffelijk overschot bij de overbrenging naar Brussel vergezellen⁽⁶⁴⁾.

Nu de organisatie van de staat België aan de orde is, raakt hij bijzonder misnoegd over de nieuwe gang van zaken. Het Voorlopig Bewind voert op 10 oktober in allerijl het nieuw kiesstelsel in, dat steunt op het bourgeois-principe dat alleen burgers die een bezit te verdedigen hebben en uit hoofde

hiervan cijns betalen, het recht bezitten aan de besluitvorming te participeren⁽⁶⁵⁾. De lagere volksklasse, die door haar volle steun de revolutie heeft doen slagen, wordt volledig genegeerd. Ook in het Nationaal Congres wordt alle macht voorbehouden aan de hogere klasse, terwijl de conservatieve klerikale vleugel er zijn slag thuishaalt. Journalisten, democraten en patriotten die de revolutie hebben gemaakt, worden nu systematisch uitgeschakeld door een nieuw Belgisch establishment, gevormd door de Kerk, de adel en in een latere fase de vorst.

Spitaels blijft echter niet bij de pakken zitten. Dankzij de persvrijheid, die de nieuwe constitutie verzekert, weet hij met zijn pen te reageren. Hij ontmoet in de Brusselse clubs radicaal liberalen, ex-militairen en sociale denkers. Samen met hem zullen zij hun verbittering, hun wrok en hun misnoegdheid uiten in een satirisch weekblad.

In een gespannen sfeer van politieke onzekerheid en internationale dreiging, verschijnt op 1 januari 1831 het eerste nummer van een blaadje zonder vignet, noch ondertitel, noch vermelde redactie: *Méphistophélès*. De stichter is de misantroop Firmin Lebrun uit Bergen, maar het is Spitaels die tijdens de eerste jaren na de Onafhankelijkheid optreedt als hoofdredacteur en financier. Het schimpblad betekent voor hem de ideale spreekbuis om zijn ongenoegen te uiten over de elitaire democratie, het klerikale bolwerk en het grootkapitaal, steunpilaren van de nieuwe Belgische staat. Hij behoudt van de Belgische Revolutie slechts een wrange nasmaak: "*Révolution tu as cru à leurs promesses, ils t'ont oublié du moment que tu les favorises*".

⁽⁶⁴⁾ H. STRIJPENS, *Oost-Vlaanderen...*, p. 130.

⁽⁶⁵⁾ Dit betekent voor Aalst 80, voor Geraardsbergen 67 en voor Ninove 40 gulden. Na protest is de cijns voor de buitengemeenten gehalveerd tot 75 gulden. Voor het hele arrondissement Aalst komen voor de verkiezing van het Nationaal Congres in 1830 hiervoor slechts 993 stemgerechtigden in aanmerking. Bij de Kamerverkiezingen in het district Aalst in 1831 hebben slechts 13 personen op 1.000 inwoners stemrecht.

Al snel evolueert hij naar het links radicalisme, waardoor hij zich bekommert om het lot van de gemanipuleerde volksklasse: "Et le pauvre peuple qui jusque là n'avait gagné son pain qu'à la sueur de son front, ne le mangea plus que trempé de ses larmes. Lui pauvre peuple qui avait fait la révolution, lui qui avait une soif si ardente de progrès et d'amélioration matérielle". Toch zal *Méphistophélès* enkel de burgerij sensibiliseren, gezien de meeste arbeiders in die tijd ongeletterd zijn.

"Société de l'Indépendance Nationale"

Wanneer het duidelijk wordt dat het Voorlopig Bewind zich onderwerpt aan het Nationaal Congres, dient Louis De Potter op 13 november zijn ontslag in. Hiermee zet hij een stap terug naar de lagere volksklasse en gaat hij er nu alles aan doen om de republiek te vestigen. Nadat het Voorlopig Bewind de monarchistische staatsvorm heeft aanvaard, haken heel wat republikeinen af. Anderen zullen echter de strijd verder zetten. De Potter zoekt via de redacties van *Le Belge* en *Journal des Flandres* de steun van het volk om met petitie de republiek krachtadig te promoten. Zijn verzoekschrift op 13 februari 1831 aan het Nationaal Congres om de republiek onmiddellijk uit te roepen en zo een annexatie bij Holland te vermijden, wordt meteen weggestemd. De dag daarop richt hij de *Société de l'Indépendance Nationale* op. In het bestuur zetelen leden van de vroegere republikeinse *Réunion Centrale*. Zij eisen de invoering van de republiek om de onafhankelijkheid te verzekeren en de terugkeer van het Oranjehuis onmogelijk te maken. De Potter zal, net als voorheen de *Réunion*

Centrale, ijveren voor de oprichting van filiale verenigingen overal te lande. Verder dan een aantal petitie uit diverse Waalse en Vlaamse steden aan het Nationaal Congres is het niet gekomen. Na relletjes van arbeiders, die de vergadering van de *Association* te Brussel verstoren, vlucht De Potter naar Parijs en wordt de vereniging opgedoekt.

De gematigde "L'Association Nationale Belge"

Niet lang daarna, op 21 maart wordt door de republikeinen een nieuwe sociëteit opgericht, maar met een meer gematigd karakter. De *Association Nationale Belge* roept niet openlijk de republiek uit, maar ijvert voor de verdediging en het behoud van de Belgische Onafhankelijkheid en de bestrijding van het Huis van Oranje. Dit wordt bevestigd door een manifest dat overal in de pers verschijnt op 29 maart. Deze gematigde houding zal heel wat patriotten aanspreken, wat niet meteen betekent dat zij ook republikeinen zijn. In het hoofdbestuur te Brussel zetelen vooral vroegere leden van de *Réunion Centrale*. De vereniging, organisatorisch sterk uitgebouwd, raakt snel verspreid over het hele land door de zending van een circulaire naar de overtuigde vaderlanders in de diverse steden. In die plaatsen waar het vereiste minimum van 50 leden is bereikt, wordt een afdeling opgericht⁽⁶⁶⁾. Zo zou volgens *Emancipation* van 9 april 1831 97 inwoners uit Geraardsbergen togetreden zijn. In een artikel, verschenen in de krant *Indépendant* van 2 april 1831 wordt een lijst van 31 Geraardsbergenaars opgenomen die tot de vaderlandse club zijn togetreden. Dit betekent ook dat Brussel vrij snel na de oprichting

van de *Association* contact heeft gezocht met de Oudenbergstad. Hun namen zijn niet altijd correct afgedrukt. Opvallend is dat vooral de officieren uit de Geraardsbergse burgerwacht zich aangesproken voelen. Dit zijn de kapiteins *Louis-Jacques-Ghislain Bijl*, *Benoit De Ruyter*, *Charles Lejeusne*, *Pierre Van Cleemputte*, *B. Ceunier* (?) en *André Van Der Snickt*; de luitenants *François-Second Van Crombrugghe*, *Vander Snickt* en *Pierre-François Janssens* en de onderluitenanten *Edouard Jouret*, *Aug. Giss. Bruynus* (Bruyneel?) en *Benoît Roman*. Onder hen behoren twee overtuigde patriotten van het eerste uur: Bijl en Van Crombrugghe, beiden lid van de veiligheidscommissie en respectievelijk verkozen tot schepen en gemeenteraadslid in oktober 1830. Janssens vinden we dan weer terug in de Commissie van Zekerheid en maakt nadien ook deel uit van de gemeenteraad. Verder zijn er vijf intellectuelen (*François Borremans*, muzikleraar; *Jean Vanden Eycken*, onderwijzer; *J.P.D. Severans*, advocaat; *François Prodé* (Prové?), student; *A. Vanden Herreweghe*, student in de medicijnen en *François Van Cleemputte*, student in de rechten), 4 handelaars (*Emmanuel De Block*, negociant; *F.F. Van Cleemputte*, handelaar; *Charles Druwé*, stoffenhandelaar en *François Fossez*, winkelier), vijf ambachtslieden (*J. Bourgeois*, kleermaker; *Philippe Van Wymeersch*, hoedenmaker; *J.F. Waterinckx*, slotenmaker; *J.F. Streulens*, voerman en *Jacques Pieraert*, bakker) en 1 artiest (*Jean Merkaert*, schilder). Tenslotte zijn er nog *Joseph Druwé*, rentenier en de bijzonderen *J.B. Bruyneel* en *Alphonse Spitaels*⁽⁶⁷⁾. Uit deze (onvolledige) ledenlijst is het duidelijk dat de *Association*

⁽⁶⁶⁾ C. DE MULDER, *De republikeinse beweging in de periode 1830-1831, haar leiders, haar verenigingen*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, U.G. 1969-1970, p. 58-88.

⁽⁶⁷⁾ *Alphonse Spitaels* (Geraardsbergen 1811- Luik 1832) is de oudste zoon van Joseph Spitaels, lid van de Commissie van Zekerheid in 1830. Hij wordt lid van de tweede compagnie van de burgerwacht te Geraardsbergen op 2 september 1830.

leden rekruteert uit diverse lagen van de samenleving. Toch ontbreekt hier volledig de arbeidersklasse, die dan wel in de clubs van andere steden goed vertegenwoordigd is. Zes leden maken tenslotte deel uit van het stadsbestuur.

De mislukte opmars naar Brussel

De onrust binnen het hoofdbestuur van de Association groeit door de langdurige onzekerheid waarin het land verkeert over de keuze van een vorst. Opnieuw steekt bij velen het verlangen naar de republiek de kop op. Het hoogtepunt van de interne spanningen komt er op het ogenblik dat de aanvaarding van het Traktaat der 18 artikelen door de leden van het Nationaal Congres als een zwaard van Damocles hen boven het hoofd hangt. Met dit verdrag wordt bepaald dat naast de erkenning van de Belgische Staat onder een monarchie met Leopold van Saksen-Coburg als koning, tevens Venlo, een deel van Limburg en Luxemburg wordt opgegeven, een Pruisisch garnizoen te Maastricht gelegerd wordt, de vrijheid van de Schelde verplicht wordt en tenslotte het land een schuld aan Holland moet betalen. Het Brusselse hoofdbestuur zendt op 29 mei 1831 een protestbrief naar diverse kranten, dat meteen gevolgd wordt door een twaalfstal lokale groeperingen. Opvallend hierbij is de radicale houding van Gent met de zending naar het Nationaal Congres van een petitie waarin wordt geëist Leopold van Saksen-Coburg niet te verkiezen en de regent tot de eerste president van de Belgische staat te benoemen.

Wanneer uiteindelijk het Nationaal Congres op 26 juni het *Verdrag der 18 artikelen* aanvaardt, komt het Brusselse hoofdbestuur radicaal in

Afb. 15: Alexandre Gendebien ziet de republiek als een tussenstadium voor de aanhechting bij Frankrijk.

verzet. Een beperkte leiding, het zogenaamde *comité dirigeant*, met als voorzitter **Alexandre Gendebien** ⁽⁶⁸⁾ (Afb. 15) en als leden, de reeds vernoemde Adolphe Bartels en **Levae** ⁽⁶⁹⁾, allen vooraanstaande republikeinen, vergaderen in het geheim en sturen op 30 juni een dagorde n° II die de leden aanspoort tot een massaal protest tegen de 18 artikelen. Nergens in de tekst wordt echter gealludeerd op een oprukken naar Brussel.

Dit gegeven is echter belangrijk in het licht van de gebeurtenissen die zich de volgende dagen te Geraardsbergen en in andere steden afspelen. Tijdens het proces dat later zal volgen op de zogenaamde complotten van juli zou herhaaldelijk sprake zijn van een andere dagorde n° II, waarin de *Association Nationale Belge* haar leden ertoe aanzet massaal naar Brussel te marcheren. Na ondervraging zouden de diverse lokale groeperingen, in hun ijver om de Association wit te wassen, elkaar hieromtrent tegenspreken.

Zo zouden Sint-Niklaas en Vilaines geen dagorde hebben gezien, terwijl er in Namen over een drietal is gesproken maar dat nadien is vernietigd... Ook zou tijdens hetzelfde proces het bestaan ten stelligste worden ontkend van een plan van het comité dirigeant om met gewapende benden naar Brussel te marcheren met als doel de meerderheid van het Nationaal Congres "die het land wilde verlaten" uit het Congres te stoten of te verplichten de 18 artikelen te verwerpen.

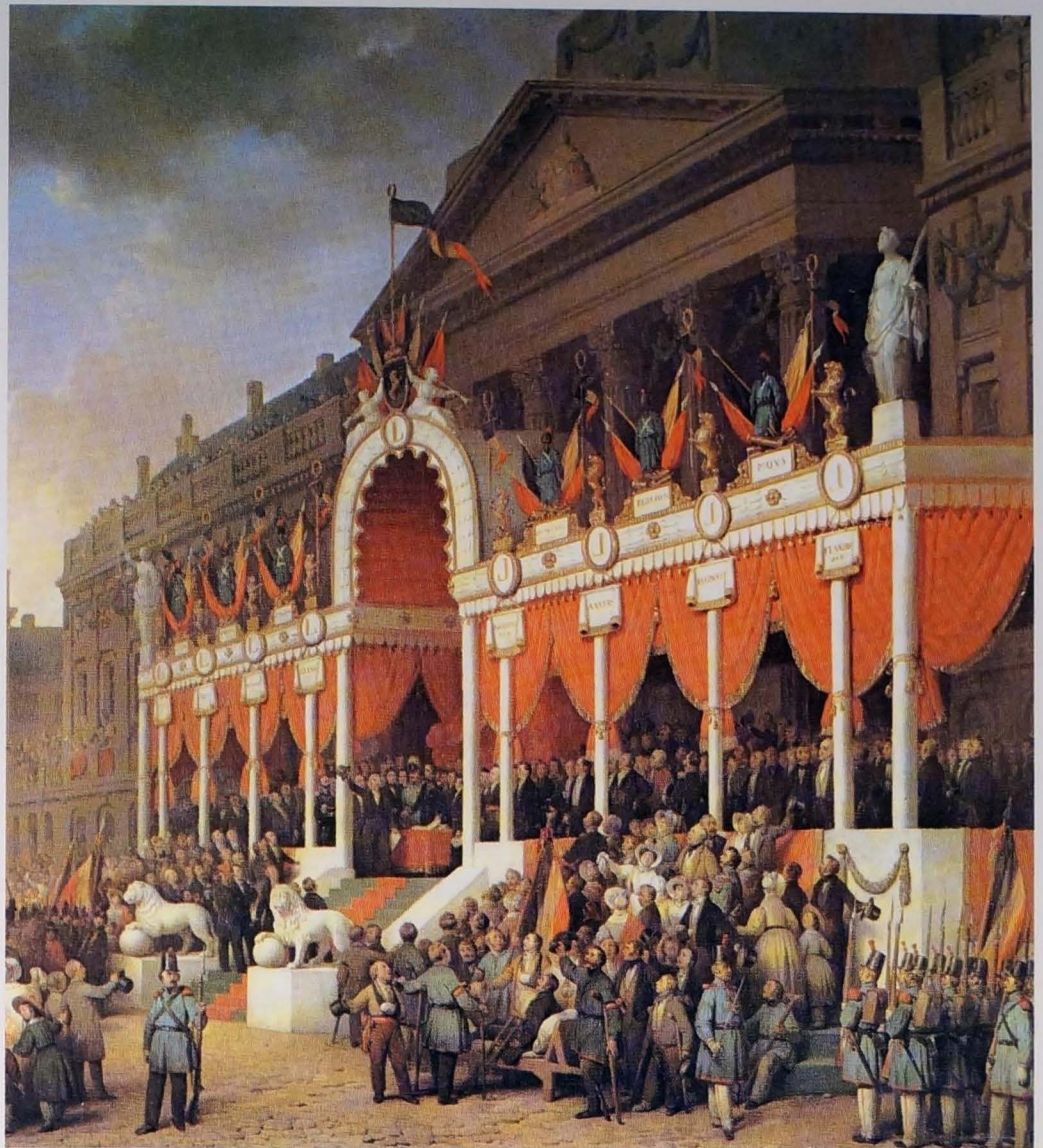
Volgens de beschuldigingakte van 10 september 1831 voor het assisenhof van Brabant zou, naast de steden Leuven en Gent, ook Geraardsbergen betrokken zijn geweest met een republikeinse actie. Het verhaal is wel gekend. Op 1 juli vertrekt generaal Lehardy de Beaulieu met zijn zoon, marineofficier en baron Alfred d'Armagnac, allen lid van de Association, vanuit Brussel naar de Oudenbergstad, waar zij ontvangen worden ten huize van kolonel Charles Lejeusne. Laatstgenoemde roept nog diezelfde dag de officieren van de burgerwacht samen. Velen onder hen zijn lid van de lokale Association en worden opgehitst door generaal De Beaulieu die hen vertelt dat het land wordt bestuurd door verraders die hen opnieuw aan het Huis van Oranje overlevert. Een mars op Brussel is voor hem noodzakelijk en er wordt massale steun van het volk uit Gent en Leuven verwacht. 's Avonds bezoeken zij samen de herbergen *De Clocke* en *De Prins* en uit de gesprekken wordt duidelijk dat een contrarevolutie op touw is gezet om het herstel van het Hollandse gezag te verhinderen. Omstreeks 23 uur vertrekken De Beaulieu en zijn gevolg opnieuw naar Brussel. Inmiddels zou kolonel

⁽⁶⁸⁾ **Alexandre Gendebien** (Bergen 1789 – Brussel 1869), advocaat, liberaal en hevig anti-Hollands, lid van het Voorlopig Bewind en van het Nationaal Congres, minister van justitie in 1831-1839. In 1839 trekt hij zich uit de politiek terug omdat hij de aanvaarding van de XVIII en XIV Artikelen voor België té nadelig vindt.

⁽⁶⁹⁾ **Levae** (Brussel 1802 – ? 1848), redacteur van het dagblad *Le Belge*.

Lejeusne een oproepingsbrief naar een twaalfstal burgerwachten van de buitengemeenten hebben gestuurd. Hierin worden hun leiders aangemaand met hun manschappen, desnoods gewapend, de volgende dag om 14 uur zich te begeven naar de Markt te Geraardsbergen. Lejeusne onderstreept nog in zijn bevelschrift dat een mars op Brussel onontbeerlijk is "pour soutenir l'heureux succès de notre révolution". De volgende ochtend blijken de officieren van de burgerwacht echter sterk te twijfelen aan de wettelijkheid van de opdracht van generaal De Beaulieu. Zij beslissen, zonder tegenkanting van Lejeusne, een afvaardiging naar Brussel te sturen om zich van de toestand aldaar te vergewissen. Louis-Ghislain-Jacques Bijl, Pierre Van Cleemputte en Alexander Van Caezele begeven zich meteen naar de hoofdstad. Kort daarna vertrekt ook "un jeune homme, récemment arrivé de Bruxelles, connu pour fomenter le trouble, afin disait-il d'aller voir ce que ces députés y auraient fait, mais effectivement, à ce que l'on présume, pour communiquer avec les faiseurs de Bruxelles". Gaat het hier om René Spitaels, die bij het horen van het republikeinse complot, zich niet kan bedwingen poolshoogte te nemen van het politieke klimaat te Brussel?

's Namiddags houdt kolonel Lejeusne een troepenschouwing. Slechts de burgerwachten van Overboelare en Goeferdinge zijn opgedaagd. Er staat een 300 man paraat, de meeste onder hen gewapend. In een verslag uit *Le Courrier* van 16 oktober hebben zich slechts 78 man uit de buitengemeenten aangesloten⁽⁷⁰⁾. Lejeusne beslist zijn troepen naar Brussel te laten vertrekken, indien de deputatie niet vóór 23 uur is teruggekeerd.

Afb. 16: Met de eedaflegging van Leopold I tot koning te Brussel op 21 juli 1831 eindigt de rol van het Nationaal Congres. 21 juli wordt voortaan de nationale feestdag van het nieuwe koninkrijk.

Een half uur voor het ultimatum is verstreken, komen de Gentse republikeinen Adolphe Bartels en **E. Hellebaut** onverwachts in de Denderstad aan. Ze zoeken meteen Lejeusne op, waarmee ze later op de avond heftige gesprekken voeren in herberg *De Clocke*. Omdat de afvaardiging nog steeds niet is teruggekeerd, besluit Lejeusne omstreeks middernacht zijn troepen toch te laten vertrekken. Maar er komt tegenkanting van de officieren van de burgerwacht die zich aan de afspraak wensen te houden. Uiteindelijk slaagt Lejeusne erin, opgehitst door Bartels en Hellebaut, zijn manschappen te laten

marcheren. Ver komen ze niet, want zij ontmoeten de afvaardiging die terugkeert uit Brussel. Haar verslag is voor de republikeinen onder hen ontvondertend: niets wijst op enige politieke onrust of troepenbeweging in de hoofdstad. Bijl is bijzonder verontwaardigd: "Vous voulez massacrer les Grammontois, qui se trouveront seuls à Bruxelles!". *Le Courrier* zal later spreken van "un mouvement de révolte" en "des manoeuvres criminelles". Uiteindelijk besluit een spraakloze Lejeusne zijn troepen huiswaarts te sturen, ondanks heftig protest van de Gentse republikeinen. De volgende dag acht burgemeester Spitaels het noodzakelijk een

⁽⁷⁰⁾ *Le Courrier*, 9 juli 1831, p. 4, k. 1.

⁽⁷¹⁾ *Messenger de Gand*, 7 augustus 1831, p. 1, k. 2-3.

afkondiging aan de bevolking te richten om de gemoederen te bedaren en de orde te handhaven⁽⁷¹⁾.

De gehele republikeinse opzet is dus op een mislukking uitgelopen. Le Hardy de Beaulieu, zijn zoon en D'Armagnac worden op 7 juli aangehouden, omdat zij een complot zouden beraamd hebben met het doel het Nationaal Congres omver te werpen en het Belgisch bestuur te vernielen. Zij zullen dit plan tijdens hun later proces stellig blijven ontkennen. Zo zou De Beaulieu enkel naar Geraardsbergen gekomen zijn "om Charles Lejeusne te bezoeken". Beide heren zouden elkaar enkele dagen voordien te Brussel voor het eerst hebben ontmoet. Ook zou De Beaulieu republikeinse propaganda in de Geraardsbergse herbergen hebben verkondigd. Dit wordt op 7 juli door *Emmanuel Spitaels*⁽⁷²⁾, politiecommissaris te Geraardsbergen, bevestigd. Ook hier zou de generaal en zijn metgezellen enkel verteld hebben wat er binnen verschillende steden gebeurt. Dat Lejeusne er in geslaagd is, zowel de burgerwachten als een deel van de lagere volksklasse te laten marcheren, kan verklaard worden door zijn grote lokale populariteit. Maar omdat hij dit heeft gedaan onder voorwendsel van wettigheid wordt het bevel tot zijn aanhouding uitgevaardigd. Een moeilijke opdracht volgens de regeringscommissaris van Oudenaarde, "gezien de grote populariteit van Lejeusne die naast geld ook bier en wijn uitdeelt". De hele zaak ten laste van De Beaulieu, D'Armagnac, Lejeusne, Bartels en Hellebaut komt op 27 oktober 1831 voor in het assisenhof van Brabant, maar na drie dagen worden allen "vrijgesproken bij gebrek aan bewijzen". Alles is

Afb. 17: 8 augustus 1831, een Hollandse overwinning te Hasselt tijdens de tiendaagse veldtocht.

dus in het werk gesteld om de *Association Nationale Belge* van alle blaam vrij te houden. Met deze vrijspraak heeft men gepoogd de publiciteit rond deze republikeinen te stoppen en de *Association* als een vereniging te beschouwen die dezelfde belangen nastreeft als de overheid. Hiermee is de rust terug in het land gekomen en de orde hersteld⁽⁷³⁾.

De Hollanders komen terug

Na de eedaflegging van Leopold van Saksen Coburg op 21 juli 1831 als koning (Afb. 16), is de militaire dreiging vanuit Holland zeker niet verdwenen. Op 2 augustus valt Willem I met een 36.000 man sterke troepenmacht het jonge koninkrijk binnen en voert een aanvankelijk succesvolle veldtocht (Afb. 17), maar wordt, mede door de hulp van Franse troepen, na 10 dagen teruggeslagen.

Wanneer op 4 augustus de districtscommissaris van Aalst aan het stadsbestuur van

Geraardsbergen meldt dat enkele gemeenten bezet zijn door het Hollandse leger, wordt meteen gevolg gegeven aan zijn oproep om alle leden van de burgerwacht en "tous les hommes de bonne volonté" naar Beveren-Waas te laten marcheren. Oud-patriot en schepen Louis-Ghislain-Jacques Bijl voelt zich geroepen om als kapitein-bevelhebber van een compagnie van de eerste ban naar de gevechtscijns te trekken. Volgens M. van Trimpont zou het hier gaan om twee eenheden van de eerste ban, beide later gekazerneerd te Stekene en bestaande uit "17 officiers, 350 sous-officiers et soldats". Maar volgens *Journal des Flandres* vertrekken er op 6 augustus omstreeks 20 uur "6 à 700 hommes, accompagnés par l'autorité municipale et la musique jusqu'à une certaine distance de la ville". Hierbij zouden de burgerwachten van de meeste buitengemeenten mee marcheren. Alleen de gemeenten Moerbeke en Viane ontbreken op het appel.

⁽⁷²⁾ *Emmanuel Spitaels* (Geraardsbergen 1763 – Viane 1832), linnenhandelaar, halfbroer van Cécile-Josèphe Spitaels, die de moeder is van Constant-Guillaume Van Crombrugge (noot 14). Patriot tijdens de opstand tegen de Oostenrijkers in 1789, is hij onder het Franse regime voorzitter van de municipaliteit te Geraardsbergen in 1796-1799.

Onder het Keizerrijk wordt hij er benoemd tot politiecommissaris.

⁽⁷³⁾ C. DE MULDER, *De republikeinse beweging...*, p. 102-107, 111-113.

Anoniem verslag uit "Journal des Flandres" van 11 augustus 1831

Grammont, 8 août 1831

L'enthousiasme est ici à son comble. Il a été publié un appel aux volontaires, et quoi que notre petite ville en est déjà fourni plus de deux cents depuis le commencement de la révolution, en quelques heures une compagnie était formée. Elle s'est mise en route le même jour sous les ordres de M. le fabricant Schepens, père de famille, et vieux guerrier des armées de Napoléon. Ce corps de braves va rejoindre notre garde civique, qui doit en ce moment être campée près d'Anvers. M. van den Herreweghe, jeune chirurgien, est parti avec eux pour offrir à ses compatriotes les secours de son art. Il est à désirer que ce beau dévouement trouve beaucoup d'imitateurs: car il ne parait pas qu'il y ait abondance de chirurgiens dans nos camps. Un trait encore, qui vous fera juger combien le patriotisme est ardent chez nos Grammontois. Il y avait ici deux frères, fils d'un honnête bourgeois: leur nom est Mensiers. L'ainé a succombé pour la patrie dans les journées de Bruxelles en combattant vaillamment à la porte de Flandre. Le cadet, quoiqu'il ait un remplaçant à l'armée, s'est soustrait avant-hier à ses parens, et a quitté nos murs avec le corps de volontaires, en s'écriant: "je vais venger la mort de mon frère!" Comparez de tels soldats aux Hollandais, et jugez à qui doit rester la victoire.

(Journal des Flandres, 11 augustus 1831, p. 4, k. 4; Le Courrier, 12 augustus 1831, p. 2, k. 2)

Zo zou Moerbeke niet eens opgeroepen zijn, terwijl de burgerwacht van Viane tevergeefs heeft gewacht op hun kapitein, die geveld door koorts ziek te bed ligt. Pas twee dagen later zullen de burgerwachten van beide dorpen "à marche forcée" zich vervoegen bij hun streekgenoten in het Waasland⁽⁷⁴⁾.

Kort na het vertrek van de burgerwachten is vrij snel een compagnie vrijwilligers gevormd en bereid om naar de frontlinies te trekken onder leiding van een zekere Schepens, fabrikant en oud-militair bij het leger van Napoleon. Een jonge chirurgijn, M. van den Herreweghe, stapte mee op om gekwetste patriotten de nodige medische zorgen toe te dienen.

Een jongere broer van Pierre-François Mensiers, die op 23 september 1830 als eerste Geraardsbergenaar te Brussel sneuvelt, vervoegt zich bij de oorlogsvrijwilligers. Hij heeft maar één doel voor ogen: "Je vais venger la mort de mon frère!"⁽⁷⁵⁾ Bijl ontvangt van het stadsbestuur een bedrag van 150 gulden als kostendekking voor zijn eenheid, maar dit blijkt al vlug onvoldoende. Op 8 augustus stuurt het Geraardsbergse bestuur voor een bedrag van 400 gulden de nodige proviand: 1 ton rijst, 1500 pond bloem, 300 broden, 12 zakken aardappelen en een onbepaalde hoeveelheid jenever⁽⁷⁶⁾. Net voor de burgerwachten rond 19 augustus huiswaarts keren, wordt voor de minstbedeelden van de burgerwachten

Afb. 18: Menu van het feestmaal, in 1880 aangeboden door advocaat Louis-Ghislain-Jacques Bijl aan zijn strijdmakers van de tiendaagse veldtocht.

een zending van 300 hemden opgestuurd. De inzameling is tot stand gekomen door een intekening onder auspiciën van luitenant-kolonel Jacques-Ghislain Spitaels⁽⁷⁷⁾.

Tijdens deze veldtocht is bekend dat de hoger genoemde Geraardsbergenaar Adrien Demol, kapitein van het twaalfde regiment van de infanterie, medio augustus door een kogel dodelijk getroffen wordt te Boutersem⁽⁷⁸⁾.

Voor Bijl moeten het roemrijke dagen zijn geweest en blijkbaar is er toen een band voor het leven gesmeed met zijn medestrijders bij de bezetting van een voorpost te Hulst. Dit blijkt althans uit het menu van een diner (Afb. 18) dat hij quasi vijftig jaar later, op 28 september 1880, aan de overlevenden aanbiedt.

⁽⁷⁴⁾ M. VAN TRIMPONT, De Geraardsbergse "Garde Civique" ..., p.42, met verwijzing naar de brief van 9 augustus van de majoor-plaatscommandant van Aalst (RAG, Provinciaal Archief 1830-1850, nr.1687/2, brief nr.243); Journal des Flandres, 9 augustus 1831, p. 3, k. 3 ; Le Courrier, 9 augustus 1831, p. 3, k. 1 ; 10 augustus 1830, p. 3, k. 1.

⁽⁷⁵⁾ Journal des Flandres, 11 augustus 1831, p. 4, k. 4 ; Le Courrier, 12 augustus 1831, p. 2, k. 2.

⁽⁷⁶⁾ M. VAN TRIMPONT, De Geraardsbergse «Garde Civique»..., p. 41-42; Journal des Flandres, 13 oktober 1831, p. 3, k. 2.

⁽⁷⁷⁾ Jacques-Ghislain Spitaels (Geraardsbergen 1798 - Nederboelare 1875), bankier-rentenier, zoon van Pierre-Jean (noot 22), hij is gemeentesecretaris van Nederboelare in 1820-1837 en raadslid te Geraardsbergen in 1836-1839. Hij behoort tot het liberale kamp.

⁽⁷⁸⁾ Journal des Flandres, 19 augustus 1831, p. 2, k. 1.

Hij is hen ook niet vergeten in zijn holografisch testament van 14 februari 1883, waarin hij hen, twee maanden na zijn overlijden, een som van 3.000 Belgische frank laat overmaken ⁽⁷⁹⁾.

De Geraardsbergse patriotten krijgen een onderscheiding

Nu de Hollanders terug over de grens zijn gedreven en het nieuwe koninkrijk geleidelijk de weg vindt naar politieke stabiliteit, wordt van overheidswege gedacht zowel de steden als hun burgers te belonen voor hun revolutionair optreden tijdens de septemberdagen van 1830. Zoals hoger vermeld, valt Geraardsbergen in de prijzen en burgemeester Adrien Spitaels mag op 27 september 1832 een erevlag ontvangen uit de handen van de koning (Afb. 19).

Op 8 oktober 1833 wordt een wet ingesteld "houdende inrigting van eene Yzere Kruys (Croix de fer), opte dragen aen burgers die bewys hebben gegeven van voortreffelyke heldendaden in de gevechten onderstaen voor de nationale onafhankelykheyd, of uytstekende diensten hebben gedaen aen het land".

Volgens het Koninklijk Besluit van 21 februari 1835 komen hiervoor een viertal Geraardsbergenaars in aanmerking: Alexander Van Caezele, Charles Lejeusne, René Spitaels en Constant-Guillaume Van Crombrugghe. Terwijl de eerste twee genoemden verwond zijn geraakt tijdens de krijgsverrichtingen, ontvangt Spitaels de onderscheiding met het IJzerkruis omdat "il arbora le premier à Grammont, le drapeau de l'indépendance, contribua puissamment à propager l'élan national et à organiser la résistance aux actes agressifs du gou-

Afb. 19: Koning Leopold I deelt in 1832 te Brussel vaandels uit aan de afgevaardigden van patriottische steden en gemeenten.

vernement déchu; arrêté et incarcéré pour sa conduite patriotique". Kanunnik Van Crombrugghe wordt dan weer geprezen omdat hij op 22 september 1830 "se porta à la tête de quelques bourgeois, à la rencontre de l'ennemi dans les plaines de Dieghem et se fit remarquer le 24 à la Montagne du parc à Bruxelles".

Niet alle vrijwilligers die hebben deelgenomen aan gevechten in 1830, hebben een IJzerkruis ontvangen. Zij zullen pas in 1878, bijna 40 jaar na de feiten, worden onderscheiden met een Medaille 1830 of de Herinneringsmedaille 1830. De hoger vermelde Egide-Ghislain De Lauw zal hiervoor in aanmerking komen ⁽⁸⁰⁾.

Het vorstenpaar komt op bezoek

Voor vele Geraardsbergse vaderlanders moet het bezoek van het koningspaar op 13 september 1834 een bijzonder heugelijke

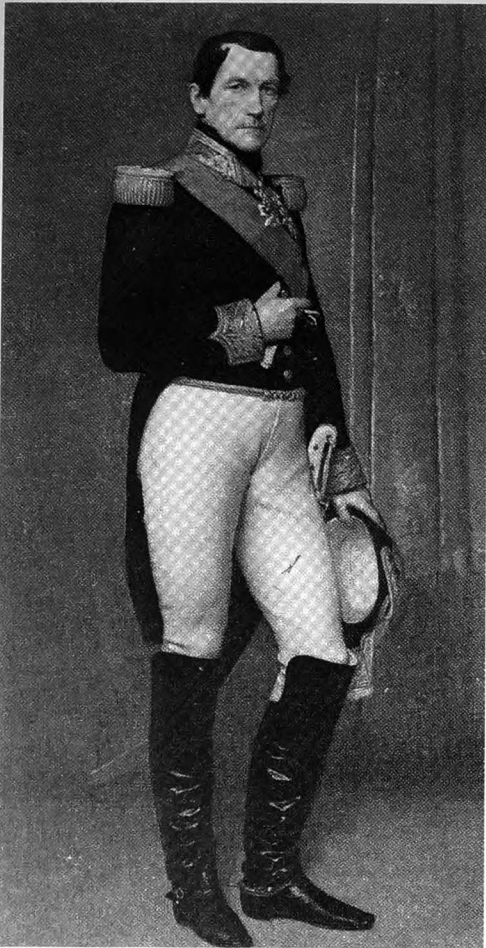
gebeurtenis in hun leven zijn geweest. Het stadsbestuur heeft geld noch moeite gespaard om koning Leopold I en zijn echtgenote Louise-Marie met groot vertoon te ontvangen. Zo worden alle straten van het parcours afgezoomd met 1.200 groene sparren, die versierd zijn met vlaggen, guirlandes en festoenen. Geschilderde opschriften en triomfbogen aan de Oudenaardse poort, de Vrede- en de Nieuwstraat benadrukken het feestelijk onthaal. Overal wapperen aan de straatgevels en op de openbare gebouwen de driekleurige Belgische en Franse vlaggen ⁽⁸¹⁾. Buitenmuren worden witgekalkt en op het stadhuis worden de gebroken vensterglazen vervangen. Een kleurrijke stoet met 7 stedelijke verenigingen en gevolgd door de clerus en de notabelen komt aan de Oudenaardse poort het vorstenpaar tegemoet. Negen eredames begroeten de koningin en schenken haar een boeket. Kanonsalvo's worden afgevuurd op de Oudenberg. Hierna volgt een schitterend banket met op de achtergrond de muziek van de lokale muziekmaatschappij *Sint-Cecilia*. Het hele gebeuren zou volgens de gezagdragers niet alleen een uiting zijn van "le patriotisme des habitans de la ville de Grammont, mais aussi l'allegresse et l'enthousiasme general l'attachement non équivoque de la population à l'illustre dynastie choisie pour regner sur la Belgique". Enige verzuchting naar de republiek als ideale bestuursvorm is al lang niet meer aan de orde...

Deze royalistische happening heeft echter de stadskas met een bedrag van 2.829 Belgische frank lichter gemaakt. Maar het meeste geld komt ten goede aan de eigen stadsbevolking. Meer dan 50 ambachtslui, handelaars

⁽⁷⁹⁾ J. DE RO, *Analyse van...*, bijlage p. 20.

⁽⁸⁰⁾ M. VAN TRIMPONT, *De Geraardsbergse "Garde Civique" ...*, p. 28-32.

⁽⁸¹⁾ Het vertoon van de Franse vlag verwijst naar de nationaliteit van de koningin. Leopold van Saksen-Coburg huwt in 1832 voor een tweede maal met Louise-Marie (1812-1850), dochter van de Franse koning Louis Philippe I (1773-1850). De Franse koning zou in 1831 de troon van België geweigerd hebben ten gunste van zijn zoon, de hertog van Nemours.

Afb. 20: Koning Leopold I dankt het voortbestaan van België in 1831 aan een Franse interventie. Om de blijvende Franse steun te verzekeren, huwt hij in 1832 met de dochter van de Franse koning Louis-Philippe I.

en arbeiders worden aan het werk gezet⁽⁸²⁾. Ook in 1856 zal de stad Geraardsbergen actief deelnemen aan de viering van de 25ste verjaardag van de troonsbestijging van koning Leopold I⁽⁸³⁾ (Afb. 20).

De Belgische Revolutie wordt feestelijk herdacht

Met het decreet van 19 juli 1831 worden de Belgische gemeenten jaarlijks ertoe gehouden de glorieuze Septemberdagen van 1830 feestelijk te herdenken. De eerste herdenkingsfeesten die in de Denderstad worden gehouden dateren van 23 tot en met 26 september 1833. Het feestprogramma is zeer sober en

de stadsinwoners worden niet meteen betrokken bij het gebeuren. Gedurende vier dagen luiden regelmatig de klokken en is op de Markt het beiaardspel te beluisteren. Op de Oudenberg weerklinken kanonsalvo's. Op 25 september wordt in het bijzijn van de lokale burgerlijke en militaire overheden in de Sint-Bartholomeuskerk een mis opgedragen voor de slachtoffers van de revolutie. Het hoogtepunt van de herdenking gebeurt de volgende avond met een feestelijke verlichting van de Oudenberg. In de stad is er geen muziek te horen, want de meeste leden van de muziekkorpsen zijn vertrokken naar Brussel, om daar de herdenkingsfeesten bij te wonen. Het jaar daarop wordt in feite hetzelfde feestprogramma op dezelfde data uitgevoerd, alleen zijn ditmaal de muziekmaatschappijen van de partij. Vijf jaar na de Omwenteling, in 1835, worden vooreerst burgers bij het herdenkingsfeest betrokken. Het schuttersgilde Sint-Sebastiaan van de stad wordt gevraagd om twee schietwedstrijden met pijl en boog te organiseren.

In 1836 wordt om onverklaarbare redenen het feestprogramma aanzienlijk uitgebreid en kunnen de stadsinwoners deelnemen aan verschillende festiviteiten. Op vrijdag 23 september om 7 uur 's ochtends bulderen de kanonnen op de Oudenberg, waarmee de feesten worden aangekondigd. Om 11 uur vindt in de hoofdkerk een mis plaats met de politieke gezagsdragers en de militaire leiders "voor de gesneuvelde verdedigers der Vrijheid". Onmiddellijk na de dienst worden 600 broden uitgedeeld aan de armen. Op zondag 25 september worden afwisselend de klokken geluid, speelt de beiaard en worden kanonsalvo's afgevuurd.

Om 14 uur worden er mastklimmingen georganiseerd op de Markt en op de hoek van de Karmelietenstraat. De inschrijvingen gebeuren in herberg *De Krest* en de prijzen bestaan uit "kielen, broeken, vesten en halsdoeken". In andere straten worden van vrijdag tot en met zondag andere openbare spelen met prijzen ingericht. Het herdenkingsfeest wordt op zondagavond om 20 uur op de Markt afgesloten met de deuntjes van de muziekmaatschappij *Sint-Cecilia*.

Over het herdenkingsfeest van de Belgische Omwenteling in 1837 zijn we goed ingelicht, dankzij een gedrukte affiche met het hele feestprogramma (Afb. 21).

Op zaterdag 23 september gaat de gebruikelijke kerkdienst door en wordt de stad gehuld in klokkengeluiden, beiaardspel en kanonschoten. De volgende dag staat helemaal in het teken van volksspelen. Vooral de prijzen moeten feestvierders naar de spelen lokken. Zo kunnen "cristale biercaraffen en glazen" gewonnen worden bij het bolspel in de Lessensestraat, een ham bij het kaartspel in de Oudenaardsestraat, halsdoeken bij het kaatsspel in de Buizemontstraat en "casquetten en cornetten" bij een loopwedstrijd voor mannen en vrouwen aan de Brusselsepoort. Op maandag 25 september worden dezelfde spelen georganiseerd, maar dan in de Karmelieten-, de Penitenten-, de Boelare- en de Gentsestraat. Om 19 uur worden de festiviteiten beëindigd met de muzikale stukken van *Sint-Cecilia* en het aansteken van een zogenaamde "vuervogel" (vuurwerk?). Ongebruikelijk is als finale afsluiting op zondag 1 oktober de organisatie van een schietwedstrijd met de handboog "op de gaeypers van St-Jooris" in herberg *De Pelgrim*.

⁽⁸²⁾ A. DE PORTEMONT (P. CATTELAÏN), *Historisch onderzoek....* Boekdeel I, p. 132-133; RAR, MGA Ger, nr. 80, zitting van 21 oktober 1834; nr. 346.

⁽⁸³⁾ V. FRIS, *Geschiedenis van Geeraardsbergen*, Gent, 1911, p. 267.

ZEVENDE VERJAERDAG VAN SEPTEMBER.

PROGRAMMA

DER

FEESTEN.

Het Kollegie van Burgemeester en Schepenen der stad Geraardsbergen,
waars de wet van 19 July 1831, instellende jaerlycke volksfeesten, ter gebruygen der belgische onafhaling

BESLUYT:

ZATERDAG, 23 September.

Ten 10 uren voormiddag, zal er in de parociale kerk EEN VIEGTIGEN LYKDIENST, voor de generaelde vaderlanders van september 1830, gevierden.
N' avond, zullen de feesten der volgende dagen door den bevoerd, de groote klok en het kanon, aangekondigt worden.

ZONDAG, 24, ten 2 uren namiddag,

1 In de Lomraerbe-stract. BOLSPEL. — Inskryving: In den Pleinanten Hof.

PRYZEN: CRISTALE BIERCARAFFEN EN GLAZEN.

2 In de Audenaerde-stract. KAARTSPEL. — Inskryving: In de Koorloren.

PRYS: EENE HESPE.

3 In de Bevoeren-stract. KAARTSPEL. — Inskryving: In de Schutters.

PRYZEN: HALSDOEKEN.

4 Aan de Bruerliche-parti. LOOPSTRIJD door vrouwen en manspersoenen. — Inskryving: In den Pleinanten Hof.

PRYZEN: CASQUETTES EN CORNETTES.

MAENDAG, 25, ten 2 uren namiddag.

1 In de Carmelitte-stract. BOLSPEL. — Inskryving: In de Schutters.

PRYZEN: CRISTALE BIERCARAFFEN EN GLAZEN.

2 In de Prinsente-stract. KAARTSPEL. — Inskryving: In het Schippers-Hof.

PRYS: EENE HESPE.

3 In de Berlaere-stract. KAARTSPEL. — Inskryving: In den Koning der Brigen.

PRYZEN: HALSDOEKEN.

4 In de Groderbe-stract. LOOPSTRIJD door vrouwen en manspersoenen. — Inskryving: In het Kon.

PRYZEN: CASQUETTES EN CORNETTES.

Den avond, zal het generaelchap van de verrijde, op de groote markt eenige muzikanten en optreders.

Onmiddelyk nadien, zal aldaer eenen schoonen

VUERVOGEL aegestoken worden.

ZONDAG, 1 October, ten 10 1/2 uren voormiddag.

LAUSTERAVKE MEETING MET DEN HANDBOEG, op 46 gruppens van 10-12 persoen, in de berberg den Pleinanten Hof.

PRYZEN: ZILVERE SERVICEN EN MEDAILLEN.

Afb. 21: Affiche van het feestprogramma van de "zevende verjaerdag van september" in 1837.

Hier zijn "zilveren servicen en medaillen" te winnen⁽⁸⁴⁾.

Na 1837 worden te Geraardsbergen de Septemberdagen van 1830 niet meteen meer herdacht. Een duidelijk aanwijsbare reden om er niet mee door te gaan hebben we niet in het beschikbare bronnenmateriaal teruggevonden. Wegen de jaarlijks terugkerende feesten misschien

té zwaar op de stadskas? Op dat ogenblik groeit het pauperisme snel in de steden en glijdt Vlaanderen geleidelijk af in een diepe economische crisis. Een andere reden kan zijn dat het herdenkingsfeest amper een maand volgt op de zomerkermis. Hoewel het stadsbestuur, zeker in 1836-1837 de feesten voor de stadsinwoners aantrekkelijker maakt, is helemaal

niet bekend of de vieringen echt bij het publiek aanslaan. Het moet met de tijd duidelijk geworden zijn dat het feestelijk herdenken van "de geboorte van België" om de 25 jaar een meer haalbare kaart is. Zo maakt ieder mensenleven dit gebeuren slechts een paar maal mee, waardoor het bijzondere karakter wordt onderstreept.

De herdenkingsfeesten van 1905 en 1930

De vermelding van een jubileumfeest van de revolutiedagen te Geraardsbergen anno 1830 is in de archieven niet teruggevonden voor 1855 (25 jaar), maar wel voor de viering van een halve eeuw in 1880. Maar voor velen moet in 1905 het herdenkingsfeest onvergetelijk zijn. In dat jaar wordt op vrijdag 21 juli de 75ste verjaerdag van de Onafhankelijkheid van België in de stad gevierd. Op die dag hangt de nationale vlag aan de meeste straatgevels. Daags voordien zijn al 3.000 "krentenbroden van 1 frank" uitgedeeld aan de armen. Alle lokale verenigingen zijn ingegaan op de uitnodiging van het stadsbestuur om in de stoet te stappen. Het gaat hier om 39 sociëteiten van zeer uiteenlopende aard⁽⁸⁵⁾. Hierdoor wordt een ruim deel van de stadsbevolking betrokken met het gebeuren. Ze starten hun optocht door de stad om 10 uur 's ochtends. Ook de leerlingen van alle lagere scholen stappen mee op, wuivend in hun hand met een driekleurig vlagje. Om 11 uur vindt in de

⁽⁸⁴⁾ RAG, Provinciebestuur 1830-1850, nr. 16/2-5, 7.

⁽⁸⁵⁾ RAR, MGA Ger, nr. 347, 348: in een lijst met aanduiding van de voorzitter staan opgetekend: Tamboers (Clairens), Ouderlingen Hospitaal (Vanden Driesschen), Sint Pieter (Victor De Wetter), Sint Adriaan (Alfons Trinoy), Moed en Vollarharding (Gustave Bulez), Voor Eer en Kunst (Adam Van Wymeersch), Orpheus (Rens), Sauveteurs (Emiel Streulens), Vrede (Reynaert), Concorde (Paul Van Cleemputte), Hand en Hand (Ben Vanden Driesschen), Ijzeren Arm (Leon Fontaine), Fort Chabrol (Dr. Van Bockstaele), Sint Rochus (Em. Streulens), Onze Lieve Vrouw van Lourdes (Schrever), Onze Lieve Vrouw van Hal (Richard Van Cauwenberghe), Astor (Emiel Demoor), Sint Andreas (vande Zande), Werkmanskring (Benoît van Trimont), Sint Joseph Wijk (Ch. Meunier), Sint Job (Auguste De Vos), Clauwaerts (Albert De l'Arbre), Sint Pieter (Auguste De Vos), Geeraardbolders (Victor De Clercq), Vereenigde Werklieden (Victor De Clercq), Ijzeren Vuist (Remi vander Poorten), Eendracht (Frans Pevenage), Ridders van den Bal (Frans Vanden Driesschen), Telemachus (Jan Dirckx), Bergkaetsers (Cyrille De Vlaeminckx), Sint Cecilia (Vincent Diericx), Turnclub (Jules De Ruyver), Brydelszonen (Aimé Mollaert), Sint Sebastiaan (Prosper De Clippele), Geeraard (Oscar Colen), Guillaume Tell (Victor Crusener), Wezenbond (Pierre Brico), Sint Adriaan (Cyrille Bossuyt) en Pompiers (Vanden Bossche).

Sint-Bartholomeuskerk naar aloude traditie een Te Deum plaats. Na de kerkdienst wordt op de Markt met muzikale begeleiding door honderden schoolkinderen de *Brabançonne* gezongen. Om 14 uur gaat op de Markt een kaatswedstrijd door, maar het hoogtepunt van de viering gebeurt 's avonds. Om 20 uur 30 wordt, eveneens op de Markt, voor alle stadsinwoners een "Cinematografisch Feest" georganiseerd, waarbij lichtbeelden worden geprojecteerd op een groot scherm van de "bijzonderste gebeurtenissen der Belgische Omwenteling". Er worden 41 fragmenten vertoond uit het werk van procureur Leon Van Neck. Het beeldmateriaal wordt gebracht door de Brusselse rondreizende *Entreprise de Fêtes Cinématographiques* onder leiding van Maurice De France. Het hele spektakel duurt tot 23 uur en volgens het Zondagsblad van Geeraardsbergen van 23 juli 1905 "eindigde zoo voor onze inwoners in de beste orde de vaderlandsche feesten die nog lang in ieders geheugen zullen blijven".

De zogenaamde "Eeuwfeesten" in 1930 zijn bijzonder voor het hele land, want België bestaat 100 jaar. Vanuit het Ministerie van Binnenlandse Zaken wordt naar de gemeenten toe de nationale actie gevoerd "België bebloemd 1830-1930: viert de Honderdste Verjaardag van België's Onafhankelijkheid met Uwe vensters, Uwe balkons, Uwe tuinen vol bloemen te zetten". Het stadsbestuur aanvaardt graag deze uitnodiging. Reeds in april 1930 worden onder de bevolking pamfletten verspreid om mee te werken aan het project "Geeraardsbergen bebloemd in 1930 en volgende jaren". Een speciale commissie wordt samengesteld en prijzen worden toegekend aan de fraaist bebloemde

Afb. 22: De petitiecampagne van 1829 betekent de laatste vreedzame vorm van protest vóór de revolutie. Spotprent op de grote rol van de katholieke geestelijkheid in deze campagne (J.L. Van Hemelrijck).

huisgevels. Ditmaal worden de herdenkingsfeesten verspreid over vijf dagen. De meeste sensatie beleven de stadsinwoners met de zogenaamde "algemeene verlichting van het stadhuis, marbol, kerktoren en gedenkteken" op zondag 20 juli, maandag 21 juli en zondag 27 juli. Het is de periode waarin de elektrische openbare verlichting opgang maakt. Het Te Deum en de "Grooten Optocht met de Maatschappijen en Scholen der Stad" zijn wederkerende ingrediënten van het herdenkingsfeest. Maar het wordt vooral een muzikaal feest, want de fanfares *Sinte Cecilia* onder leiding van M.A. Cis en *Orpheus* met V. Bachy mogen elk een avond op de stadskiosk een concert geven. Tenslotte worden rond de kermisperiode op zondag 17 augustus en op zondag 31 augustus in het kader van de Eeuwfeesten nog een "Nacht- en Gymnastiekfeest" en een extra muziekconcert georganiseerd ⁽⁸⁶⁾.

2. De deelgemeenten

Niet geklasseerde gemeentearchieven

Het historisch onderzoek naar het patriottisch gedrag van de inwoners in de 15 deelgemeenten van Geeraardsbergen tijdens de revolutiedagen van 1830 is bijzonder moeilijk. Vooreerst zijn er de verslagen over de gebeurtenissen in de nationale kranten. Hierin komen de bestudeerde dorpen maar weinig aan bod. Ook de verslagen van de dorpsraden brengen geen soelaas... Voor insiders is het bekend dat in het depot van het Rijksarchief te Ronse, dat worstelt met personeelsgebrek, de meeste hedendaagse archieven van de deelgemeenten reeds jarenlang ongeordend en ongemoeid zijn gelaten. Niet geklasseerde dossiers blijven voor het publiek ontoegankelijk. Van de meeste gemeenten zijn reeds rudimentair een aantal mappen op fiche geplaatst, maar

⁽⁸⁶⁾ RAR, MGA Ger, nr. 349.

hierin vindt de vorser niet altijd zijn gading. Zo zijn de gemeenteraadsverslagen voor de meeste dorpen beschikbaar, maar zeer fragmentarisch. De vraag kan gesteld worden of een aantal dorpsarchieven na de fusies in 1971 en 1977 gewoon niet verloren zijn gegaan, op welke manier blijft een open vraag. Uit dit onderzoek blijken enkel de verslagen van de gemeenteraad van Goferdinge, Grimminge en Smeerebbe-Vloerzegem raadpleegbaar voor de periode 1830-1831.

Eerste tekenen van protest

Net zoals in Geraardsbergen, wordt onder impuls van de veel gelezen krant *Le Catholique des Pays-Bas*, in november 1829 en de maanden daarop in talrijke buitengemeenten door de lagere geestelijkheid een petitieactie (Afb. 22) op touw gezet voor de moderne vrijheden. Hiermee zal de landelijke rust voorgoed worden verstoord...

Op 17 november is uit Moerbeke de eerste petitielijst ingediend. Vier dagen later is het de beurt aan Zandbergen, waar reeds 135 handtekeningen zijn ingezameld. In de gemeente Zarlardinge petitioneert naast de clerus ook burgemeester *E. Van Ongeval* en de hele regentieraad. Er staan 117 dorpelingen achter de grieven. Rond 1 januari 1830 zou een spion in opdracht van het Huis van Oranje in Oost-Vlaanderen een onderzoek doen naar de loyaleit van het volk ten opzichte van hun vorst. Er zijn lijsten aangelegd van

burgemeesters en schepenen die de petitie gesteund hebben, zodat ze bij de nakende verkiezingen geen kans meer zullen krijgen. Niet verwonderlijk dus dat Zarlardinge op die lijst voorkomt ⁽⁸⁷⁾.

Op 8 december wordt een petitielijst gemeld uit Nieuwenhove met 168 handtekeningen en op 19 december uit het aangrenzende Waarbeke. Op die dag worden 287 petitie uit Oost- en West-Vlaanderen met 125.000 à 150.000 namen naar Den Haag verstuurd. In Grimminge moet burgemeester *Eugène Germanes* ⁽⁸⁸⁾ op 15 december een petitielijst onder de dorpelingen hebben verspreid. Er zijn toen 120 namen ingezameld. Maar op 16 januari 1830 staan 15 inwoners niet langer achter de inhoud van deze petitie en zij wensen dat hun namen worden geschrapt. Het zijn de beide schepenen *J.B. Sunaert* en *A. Nechelput*; verder nog: *J. Andries, G. Pauw, H. Andries, J.B. Nechelput, J. Sunaert, Marie van Eesbeek, J. Bauwens, P. Bauwens, A. Steenhoudt, J.J. Andries, F. van der Eeken, E. van der Eeken* en *J. Rigo*. Nog op 2 februari dient Schendelbeke een petitielijst in met 236 namen. Een viertal ondertekenaars reageert op 3 maart met een korte rechtzetting in *Le Catholique*. Ze gaan niet akkoord dat hun handtekening staat op de petitie die burgemeester *B. de Stroopere* hen op 17 december 1829 heeft voorgesteld. Het zijn *G. de Smet, P. Bruggeman, P.J. Vidts* en *P. Vanderschueren* ⁽⁸⁹⁾.

Het is duidelijk dat ook binnen de

dorpen rond Geraardsbergen het verzet van de katholieken groeit tegen het Hollands beleid.

De Septemberdagen van 1830

De berichten van een opstand tegen de Hollanders te Brussel begin september moeten slechts druppelsgewijs zijn binnengedrongen in de buitengemeenten van Geraardsbergen. Vermoedelijk hebben heel wat dorpsbewoners op 30 augustus de jaarmarkt in de stad bezocht en -buiten een paar schermutselingen- hebben ze geen tekenen van oproer gemerkt.

Op 3 september laat René Spitaels de oranje vlag op het stadhuis in de Oudenbergstad vervangen door een tricolore... Deze revolutionaire daad wordt onmiddellijk nagevolgd door de aangrenzende gemeente Onkerzele. De volgende dag wappert ook daar de Brabantse vlag ⁽⁹⁰⁾. Op dat ogenblik wordt deze gemeente bestuurd door burgemeester *Octave Bogaert*, broer van Charles (de orangistische burgervader van Geraardsbergen). Bogaert leidt pas vanaf 1829 Onkerzele in vervanging van *Ferdinand Spitaels* ⁽⁹¹⁾, die verhuist naar het Waalse steenkoolbekken.

De bewaard gebleven verslagen van de zittingen van de gemeenteraad van Grimminge, Smeerebbe-Vloerzegem en Goferdinge vertellen ons niets over het opstandige klimaat in deze locaties. Toch heeft de nationale opstand ook hier de gemoederen beroerd. Wanneer de berichten over krijgsverrichtingen

⁽⁸⁷⁾ *Le Catholique des Pays-Bas*, 17 november, p. 1, k. 1; 21 november 1829, p. 2, k. 1; H. STRIJPENS, *Oost-Vlaanderen...*, p. 74, 84.

⁽⁸⁸⁾ *Eugène Germanes* (Ninove 1793 - Grimminge 1873), rentenier-grondeigenaar, te Grimminge is hij raadslid in 1822-1825, schepenen in 1846-1848 en burgemeester in 1825-1836 en in 1848-1873; te Zandbergen is hij burgemeester in 1829-1830. Van 1848 tot 1872 zetelt hij ook in het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen.

⁽⁸⁹⁾ *Le Catholique des Pays-Bas*, 17 januari 1830, p. 3, k. 2; 27 januari 1830, p. 3, k. 1; 6 februari 1830, p. 3, k. 3; 3 maart 1830, p. 2, k. 2.

⁽⁹⁰⁾ H. STRIJPENS, *Oost-Vlaanderen...*, p. 128, voetnoot 65.

⁽⁹¹⁾ *Ferdinand Spitaels* (Geraardsbergen 1800 - Brussel 1869), bankier-industrieel, oudere broer van Prosper (noot 94), burgemeester van Onkerzele in 1825-1829. In 1829 verlaat hij voorgoed zijn geboortestreek en vestigt zich in de Waalse Borinage, waar hij fortuin maakt bij de financiering voor de uitbating van steenkoolmijnen en de uitbouw van het nieuwe Belgische spoorwegnet. Hij boekt ook succes op het politiek vlak: hij is liberaal senator voor Charleroi in 1848-1863 en secretaris van de Senaat in 1851-1863.

in de hoofdstad de dorpen bereiken, staan burgers klaar om te vechten voor het vaderland. Zo voegen *Adriaan Stecke en Pieter Demulder*, beiden uit Schendelbeke, zich bij het vrijwilligerskorps van Adrien Demol uit Geraardsbergen, wanneer hij de Brusselse patriotten ter hulp snelt.

De dorpsraden worden vernieuwd...

Met de kiesverrichtingen op 27 oktober 1830 worden de politieke raden in de meeste deelgemeenten van Geraardsbergen vernieuwd. Fervente aanhangers van het Huis van Oranje maken nog weinig kans herkozen te worden. Zo verliest *Eustache-Joseph-Marie, baron de Blondel de Beauregard* (1775-1848), als lid van het Ridderschap van Oost-Vlaanderen sinds 1816 en latere kamerheer van koning Willem I, voorgoed zijn burgemeesterszetel in zijn gemeente Viane⁽⁹²⁾. Een andere orangist is rentenier *Eugène Germanes*, die in 1825 burgemeester wordt van Grimminge en vanaf 1829 deze post cumuleert in Zandbergen. Ondanks tegenkantingen van zijn twee schepenen en 15 dorpeelingen tegen zijn petitieactie in december 1829, weet Germanes zijn mandaat van burgemeester te Grimminge te vernieuwen. Ook de twee schepenen blijven aan. Maar in Zandbergen moet hij zijn burgemeesterssjerp afstaan aan de eerste schepen *André de Bodt*. Zijn orangistisch verleden blijft hem parten spelen en in 1836 stapt Germanes uit de lokale politiek. In 1846 forceert hij een politieke comeback als liberale kandidaat

én met succes. Hij is opnieuw burgemeester van Grimminge in 1848 tot zijn overlijden in 1873⁽⁹³⁾. In Goeferinge wordt *François Vandersnickt*, "magistrat connu par sa justice et son intégrité" unaniem herkozen⁽⁹⁴⁾. Zijn twee assessoren (schepenen) worden eveneens herkozen. Ook in Nederboelare blijft alles bij het oude. Zo blijft *Pierre-Jean Spitaels*, bewoner van het kasteeldomein van de oude Baronie van Boelare, er de eerste burger en blijft ook zijn zoon *Jacques-Ghislain Spitaels* zijn taak als gemeentesecretaris vervullen. Hieraan zal zeker de populariteit van deze anti-Hollandsgezinde bankiersdynastie niet vreemd zijn. Ook het opstandige Onkerzele is in de ban van deze familie. *Prosper Spitaels*⁽⁹⁵⁾, bewoner van *Het Hof ten Broeke*, ziet zich er op 27 oktober tot burgemeester verkozen. De zoon van oud-burgemeester Octave Bogaert krijgt zelfs niet één stem op zijn naam⁽⁹⁶⁾. Anders loopt het in Zarlardinge. Daar worden de katholieke burgemeester E. Van Ongeval en zijn beide schepenen, die hun ongenoegen in 1829 kracht bijzetten met een petitieactie, niet meer herkozen. Het bestuur wordt er volledig vernieuwd. Hetzelfde gebeurt in Schendelbeke. Slechts drie van de vijftien burgemeesters uit de deelgemeenten behouden overigens hun post. Van de nieuw gekozenen gaat het vaak om andere personen maar van dezelfde familie, zoals *vande Maele* in Waarbeke of *Bijl* in Moerbeke. Oude politieke geslachten zoals *Van Crombrugge* in Smeerebbe-Vloerzegem steken dan weer de kop op.

De Belgische Omwenteling brengt tenslotte ook nieuwe politieke families op het voorplan zoals *De Clercq* en *Berlangée* in Ophasselt, *De Portemont* in Zarlardinge en *Vandernaillen* in Overboelare. Zij slagen er in tot ver in de 20ste eeuw politieke bestuursfuncties naar zich toe te halen⁽⁹⁷⁾.

Meestal zijn de nieuw aangestelde burgervaders, die reeds een schepenfunctie bekleden onder het Hollands Bewind, toch gewonnen voor de Belgische zaak. Schepen *Charles-Louis Berlangée* draagt na 27 oktober 1830 de burgemeesterssjerp van zijn geboortedorp Ophasselt. Hij wordt van overheidswege getypeerd als "een goed patriot, toegewijd, talentvol maar durft soms eens drinken". Landbouwer, olieslager en molenaar *Jean-Baptiste Hoorens*, afkomstig uit Voorde, staat reeds aan het hoofd van Idegem in 1822, maar ziet zich na de Onafhankelijkheid opnieuw tot burgemeester verkozen. In 1832 wordt hij van hogerhand gezien als een goede vaderlander met een toegewijde ingesteldheid en bijzonder geliefd door de bevolking. Niet alle nieuw gekozenen zijn overtuigde patriotten. Zo komt *Jean-Baptiste Vandernaillen* na de Omwenteling aan het hoofd van Overboelare, maar het Ministerie van Binnenlandse Zaken volgt hem met argusogen wegens zijn zogenaamde "anti-nationale gevoelens". De plooiën worden snel gladgestreken, want in 1835 wordt hij aangesteld tot landmeter bij het Kadaster. Hij wordt op 15 februari 1836 opgevolgd door de "patriot"

⁽⁹²⁾ M. VAN TRIMPONT, *Voorouderreeks, beknopt curriculum of familie-schets van 100 noemenswaardige personen uit de Geraardsbergse burgermaatschappij, ca. 1800-1920* - Afl. 10, in *De Heemschutter*, 2002/183, p. 27.

⁽⁹³⁾ F. DE CHOU, *Burgemeestersdynastieën in Geraardsbergen*, in *De Heemschutter*, 2000/173 (deel 3), p. 13-14.

⁽⁹⁴⁾ RAR, MGA Goeferinge, nr. 12.

⁽⁹⁵⁾ *Prosper Spitaels* (Geraardsbergen 1804 - Brussel 1878), jongere broer van Ferdinand (noot 91), heeft zijn bankhuis op de Markt te Geraardsbergen (de latere Liberale Kring), maar woont in *Het Hof ten Broeke* in Onkerzele, waar hij burgemeester is van 1830 tot 1850. In 1846 wordt hij benoemd tot ondervoorzitter van lokale Liberale Associatie. Hij is liberaal provincieraadslid voor het kanton Geraardsbergen in 1842-1847, senator voor het arrondissement Aalst in 1848-1851 en tenslotte gemeenteraadslid in zijn geboortestad in 1863-1869.

⁽⁹⁶⁾ *Gazette van Gend*, 4 november 1830, p. 4, k. 2.

⁽⁹⁷⁾ *Wegwijzer der Stad Gent en der Provincie Oost-Vlaanderen, 1829-1831*. Meer gedetailleerde gegevens over de kiesverrichtingen in de diverse dorpen anno 1830 zijn opgenomen in het werk van F. De Chou op p. 44.

en katholiek *Pierre-François Vander Mijnsbrugghe*, overigens ook de stamvader van de lokale burgemeestersdynastie ⁽⁹⁸⁾.

Terwijl elke kiesverrichting nieuwe mensen op het gemeentehuis brengt, blijft de gemeentesecretaris jarenlang op post. In de deelgemeenten van Geraardsbergen doet zelfs één en dezelfde persoon het secretariaatswerk voor diverse dorpsraden. Zo is *L. Bruyneel* gemeentesecretaris van Overboelare, Goferdinge, Schendelbeke en Zarlardinge. Net zoals de meeste gemeentesecretarissen, behoudt hij dit ambt ook na 1830. Anders loopt het in Smeerebbe-Vloerzegem, waar op 18 november 1830 de nieuw verkozen burgemeester *Joseph Van Crombrugge* de gemeenteraad samenroept om zijn naamgenoot (verwant?) *Théodore Van Crombrugge* als nieuwe gemeentesecretaris aan te duiden ter vervanging van *J. Lauwereyssens* ⁽⁹⁹⁾. De vraag kan hier gesteld worden of het hier niet om een politieke afrekening gaat. Dit mag met zekerheid gesteld worden voor *C. Bogaert*, de zoon van de oud-burgemeester van Geraardsbergen. Hij wordt begin december 1830 door de Voorlopige Regering uit zijn ambt van gemeenteontvanger gezet in de gemeenten Moerbeke, Viane, Waarbeke en Onkerzele. Wellicht zal zijn opvolger *Eugène Claeys* meer vaderlandse gevoelens koesteren ⁽¹⁰⁰⁾. Maar het orangistisch verleden van de familie Bogaert wordt snel vergeten. *Adolphe-Antoine Bogaert*, een jongere broer van Charles, krijgt amper 2 stemmen op zijn naam tijdens de eerste gemeenteraadsverkiezingen na de Omwenteling te Geraardsbergen. In 1834 komt het keerpunt: hij

wordt tot raadslid verkozen en twee jaar later tot schepen. Tenslotte is er *Jacques-Ghislain Spitaels*. Hij is reeds gemeentesecretaris van Nederboelare sedert 1820 en blijft ook na de revolutie op post in de gemeente, waar zijn vader Pierre-Jean de burgemeesterssjerp stevig in handen houdt. Naast het kasteel, bezit zijn familie er quasi één derde van de gemeentegronden. Uit een onderzoek van hogerhand uit 1845 wordt hij beschouwd als bekwaam, invloedrijk en graag gezien, maar hij is niet altijd erg regeringsgezind geweest: "Le sieur Spitaels n'a pas toujours été pour le gouvernement. Sa conduite morale est bonne, a de l'instruction, des capacités et certaines connaissances administratives, a de l'influence, est zélé pour les intérêts de la commune, et assez bien vu" ⁽¹⁰¹⁾.

Terwijl de raadszittingen en de administratie te Geraardsbergen na de verdrijving van de Hollanders opnieuw in het Frans gebeuren, blijft het Nederlands in de gemeentehuizen van de deelgemeenten gehandhaafd.

"Vaderlandsche giften"

Hoewel de uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen van 27 oktober 1830 niet steeds een exacte weerspiegeling van de vaderlandse gevoelens van de gegoede burgerij is in de buitengemeenten, dan zijn de patriottische giften van de dorpelingen een duidelijke blijk van hun betrokkenheid bij het vaderland. Naast landbouwproducten, wordt vooral geld ingezameld. De collecte gaat meestal uit van het gemeentebestuur, alleen in Zandbergen worden de namen van de gulle schenkers vermeld. *Joseph Jacobs, Petrus Weverberg,*

Joseph Dauw, François De Moyer en *Pierre-Joseph De Bodt* schenken er 60 zakken aardappelen. Eugène Germanes, oud-burgemeester van Zandbergen, geeft een bedrag van 291 frank 94 centiemen, terwijl de voornoemde Jacobs nog eens 50 gulden overmaakt. Geld wordt ook ingezameld te Zarlardinge (121 gulden 34 centen), Smeerebbe-Vloerzegem (149 frank 96 centiemen), Viane (143, 37 – de munteenheid is niet aangegeven), Goferdinge (64 gulden 4 centen), Onkerzele (53 gulden), Grimminge (209 frank 84 centiemen), Idegem (387 frank 30 centiemen), Nieuwenhove (86 frank 3 centiemen) en Moerbeke (86 gulden 6 centen). In de gemeente Ophasselt gaat het om landbouwproducten: 1 zak mostelein, 4 zakken rogge, 3 zakken tarwe en 34 zakken aardappelen, net als in Schendelbeke (3 ½ zakken rogge, 34 zakken aardappelen). Voor Overboelare is er sprake van "twee voeren aardappelen, een partije schoone lijnwaet en een partije pliek". De patriottische schenkingen van de gemeente Nederboelare zouden volgens burgemeester Pierre-Jean Spitaels overgemaakt zijn aan de vicaris van Geraardsbergen. De enige gemeente waar geen inzameling is gebeurd is Waarbeke. Burgemeester *Al. Vande Maele* geeft hiervoor geen reden op. De solidariteit met de slachtoffers van de Belgische Omwenteling is dus vrij algemeen in de diverse buitengemeenten van Geraardsbergen. De grootste financiële bijdrage wordt geleverd door Zarlardinge, gevolgd door Moerbeke.

De jubileumfeesten van de Belgische Revolutie in 1835, 1905 en 1930

Een volledig overzicht geven van de jubileumfeesten van de Belgische

⁽⁹⁸⁾ F. DE CHOU, *Burgemeestersdynastieën...*, in *De Heemschutter*, 2000/173 (deel 3), p. 15; 2000/174 (deel 4), p. 35-40.

⁽⁹⁹⁾ RAR, MGA Smeerebbe-Vloerzegem, inventaris nr. 286, nr. 1.

⁽¹⁰⁰⁾ *Gazette van Gend*, 5 december 1830, p. 3, k. 3; 12 december 1830, p. 3, k. 4.

⁽¹⁰¹⁾ RAG, *Provinciebestuur 1830-1850*, nr. 342/3.

Revolutie in de 15 deelgemeenten is niet mogelijk wegens de ontoegankelijkheid van het Modern Gemeentearchief. Toch heeft men bij een eerste inventarisering reeds oog gehad voor deze festiviteiten in bepaalde dorpen. Het gaat hier meestal om in het oog springende affiches met het programma van het jubileum. De organisatie ervan zal wellicht ook besproken worden tijdens de vergaderingen van het college van burgemeester en schepenen en in de gemeenteraad.

Een uniek document uit de eerste jaren na de Onafhankelijkheid geeft ons in bepaalde mate een beeld hoe op het platteland de Belgische Revolutie is herdacht. Op 22 augustus 1835 ontvangt de Oost-Vlaamse gouverneur van de arrondissementen commissaris een beknopt verslag van de herdenkingsvieringen in een aantal dorpen van het arrondissement Aalst. Zeven deelgemeenten van Geraardsbergen hebben de politieke breuk met Holland herdacht. In Idegem en Nieuwenhove blijft de feestroes beperkt tot het luiden van de klokken en artillerievuur. In Zandbergen worden daarnaast op 28 september nationale liederen gezongen. In het gemeentehuis wordt een zogenaamde "pavillon national" opgericht en wordt de hele dag "VIVE LE ROI!"⁽¹⁰²⁾ geroepen. In Ophasselt, Onkerzele en Schendelbeke worden diverse volksspelen (kaatsspel, kaartspelen, zakkenlopen...) georganiseerd. Speciaal voor Onkerzele zijn de paardenwedstrijden. De prijzen voor de winnaars worden bekostigd door burgemeester Prosper Spitaels. In Schendelbeke worden de spelen voortdurend begeleid door het krachtig uitroepen van "VIVE LE ROI! VIVE L'INDEPENDANCE DE LA BELGIQUE!". In Vianenslotte is volgens de rapporteur

de feeststemming duidelijk "par la démonstration de la joie publique"⁽¹⁰³⁾.

De herdenkingsfeesten in de eerste helft van de vorige eeuw zijn van een andere aard. In het lokale weekblad *Zondagblad van Gerardsbergen* van 23 juli 1905 staat een beknopt verslag van het Onafhankelijkheidsfeest te Goferdinge: "(...) verleden zondag was alles ook wel, stoet, zang, alles was onverbeterlijk en des avonds met de verlichting der huizen waren het de pastorij, het gemeentehuis en het kasteel van Mr. Van der Linden die de kroon spanden..."⁽¹⁰⁴⁾. In Ophasselt gaat het jubelfeest dat jaar door op vrijdag 8 september. Hier zijn alle ingrediënten aanwezig om het feest te laten slagen. Een "grote praalstoet" gaat door het dorp met als voornaamste attractie de praalwagen, waarop de bewerking van boter wordt verbeeld. Hier wordt de artisanale melkerij anno 1830 getoond en de moderne stoommelkerij, die wij bij het begin van de 20ste eeuw kennen. De zogenaamde "ambachtswagen" met de hoefsmederij van de 9 gebroeders van de familie De Vleeschauwer ontbreekt hier niet. Na het *Te Deum*, volgt een feestcantate en wordt de *Brabançonne* gespeeld. Om 18 uur zorgt het opstijgen van een "monsterluchtbal" voor spektakel. Tenslotte wordt om 20 uur het feest afgesloten met vuurwerk en "algemeene verlichting".

Het Eeuwfeest 1830-1930 wordt in de meeste deelgemeenten uitbundig gevierd. De uitgebreidheid van het feestprogramma hangt nauw samen met de toestand van de gemeentekas. De herinnering aan de strijd van de patriotten tegen de Hollandse bezetter in 1830

wordt steeds in relatie gebracht met de mensonterende oorlog die de Belgische soldaten met koning Albert I vier jaar lang aan het IJzerfront hebben gevoerd tegen de Duitse keizerlijke troepen. Op de meeste affiches verschijnt naast de tricolore omkadering de afbeelding van een vaderlander uit 1830 en een gewapende Belgische soldaat uit 1914-1918.

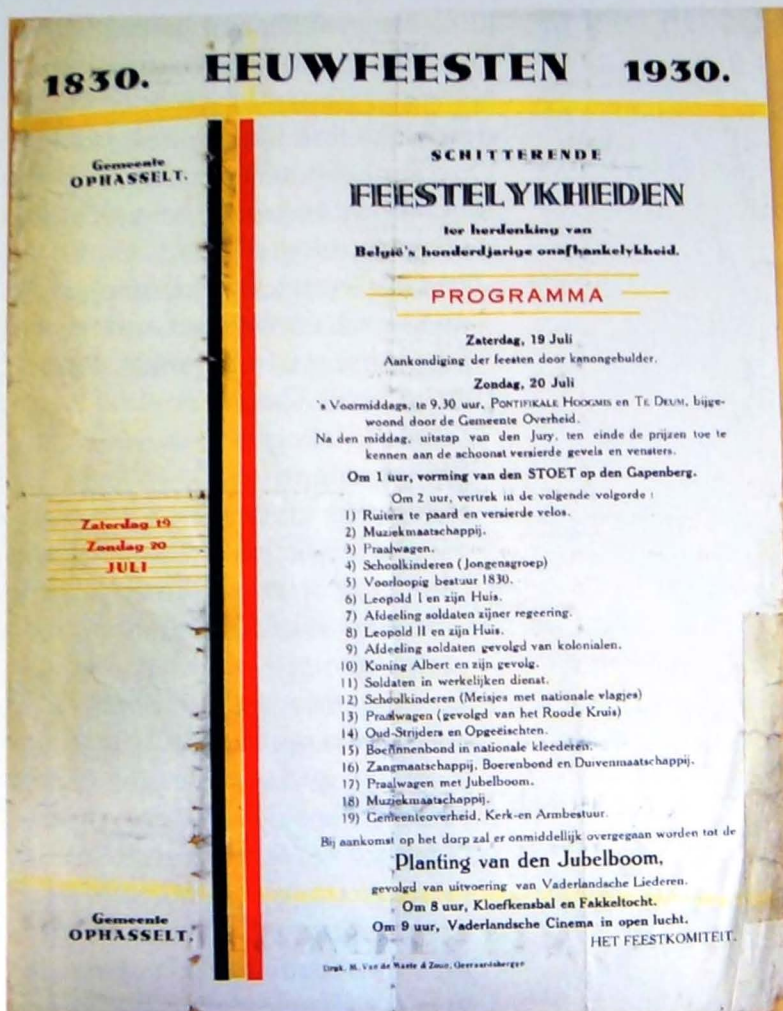
In Goferdinge gaan de Eeuwfeesten door op zondag 20 juli 1930. Een belangrijk ogenblik is de "Vaderlandsche Betooging aan de voet van het Monument der Gesneuvelden en gestorven Opgeëisten". Het dorp heeft 11 inwoners verloren door het oorlogsgeweld. Hoogtepunt voor de feestvierders is het avondconcert door de lokale muziekmaatschappij *Sint Eligius* en het vuurwerk. In de nabij gelegen gemeente Zarlardinge wordt de herinnering aan de revolutiedagen van 1830 over twee zondagen levendig gehouden. Maar het feestprogramma is bescheiden. Op 20 juli wordt 's morgens een mis opgedragen aan de gesneuvelde soldaten en opgeëisten uit W.O. I. Nadien start in het dorp een "Velokoers voor Beginnelingen". Op 27 juli worden na het *Te Deum* volksspelen georganiseerd in de herbergen van J. De Bilde, R. Durand en J. Van Nieuwenhove.

In Zandbergen gaat het Eeuwfeest door op zondag 3 augustus 1930. Na het traditionele *Te Deum* in de voormiddag, vertrekt om 14.30 uur "eenen stoet op den Boschkant". Er rijden diverse praalwagens. Op één van de wagens wordt Maximilien de Lalaing voorgesteld. Hij is een vroegere bewoner van het kasteel in het dorp en één van de eerste afgezanten van koning Leopold I. Maar ook worden de Duitse

⁽¹⁰²⁾ Deze uitroep wordt vermeld in een ambtelijk document uit die tijd. De schrijftaal van de hoge ambtenarij is in het jonge koninkrijk het Frans. Meer waarschijnlijk zullen de dorpsbewoners "LEVE DE KONING!" uitgeroepen hebben.

⁽¹⁰³⁾ RAG, *Provinciebestuur 1830-1850*, nr. 7, 16/4.

⁽¹⁰⁴⁾ RAR, MGA Ger, nr. 348.

Afb. 23: Feestprogramma van de Eeuwfeesten 1830-1930 te Ophassel.

Afb. 24: In de zogenaamde "praalstoet" te Nederboelare op 21 september 1930 komt ook de Baronie van Boelare aan bod.

wreedheden tijdens de bezetting uitgebeeld. De stoet eindigt op het Dorpsplein, waar kronen en bloemen worden neergelegd aan het monument der gesneuvelde soldaten en opgeëisten. 's Avonds wordt het feest afgesloten met een cinemavoorstelling in open lucht.

Ophassel viert zijn onafhankelijkheidsfeest tijdens het weekend van 19-20 juli 1930 (Afb. 23). Kanongebulder kondigen op zaterdag de festiviteiten aan. Zondagsochtend wordt in de parochiekerk een "pontifikale hoogmis" en het Te Deum bijgewoond door het voltallige gemeentebestuur. Rond de middag wandelt de jury door het dorp om de mooist versierde gevels en vensters met een prijs te bekronen. Op de Gapenberg start om 13 uur een stoet waarbij het Voorlopig

Bewind en de drie Belgische koningen worden uitgebeeld. Daarna wordt in het dorp de Jubelboom geplant en worden vaderlandse liederen gezongen. Om 20 uur volgt het Kloefkensbal en start een fakkeltocht. De avond wordt afgesloten met "Vaderlandsche cinema in open lucht".

In tegenstelling tot de Eeuwfeesten in voornoemde dorpen, wordt te Neder- en Overboelare de Onafhankelijkheid ook herdacht tijdens de maand september, waardoor een juiste link wordt gelegd met de revolutiedagen in 1830. De festiviteiten zijn heel wat uitgebreider en lopen over verscheidene dagen. Op zaterdag 20 september 1930 om 19 uur 30 wordt te Nederboelare het Eeuwfeest geopend door een

wandelconcert van de *Lustige Vrienden* uit Geraardsbergen (Afb. 24). De volgende dag vertrekt aan de Oudenaardse Poort een praalstoet naar de Gedenkzuil der Gesneuvelden, waar burgemeester *Arthur Franceus* een redevoering houdt. Later op de dag brengen de fanfares *Sint-Cecilia* en *De Verbroedering* een concert ten beste. De dag wordt beëindigd met een Volksbal. Op maandag 23 september gaat een "grootte velokoers voor onderbeginnelingen" door, worden volksspelen georganiseerd en zorgt ditmaal fanfare *Orpheus* voor de muzikale noot. 's Avonds brengt een "algemeen volksbal" opnieuw de feestvierders samen. De volgende avond sluit de muziekmaatschappij 't *Spijt* om 19 uur het verlengde jubileumweekend af met een wandelconcert. De

Rede uitgesproken bij de gedenkzuil der gesneuvelde ter gelegenheid der Eeuwfeesten, door den heer A. Franceus, burgemeester der gemeente Nederboelare (21 september 1930)

Achtbare toehoorders,

Ter gelegenheid van de honderdste verjaring van Belgische onafhankelijkheid zijn in meest al de steden en dorpen van ons land feestelijkheden op touw gezet om het heugelijk jubeljaar onzer onafhankelijkheid met luister te vieren. Heden heeft de gemeente Nederboelaere er aan gehouden ook het hare bij te brengen bij die Nationale feestelijkheden daarmede ook op hare beurt eenen blijk te geven van ware vaderlandsliefde van diepe verkleefdheid aan onze Dynastie en van onwikkeldbare trouw en gehechtheid aan onze Nationale instellingen.

Mevrouwen, Mijnheeren, het is hier niet het oogenblik om uit te wijden over de geschiedenis uit het roemrijk verleden van het honderdjarig België, ik wil hier enkel wijzen op de gevoelens van onbegrensde dankbaarheid welke wij aan de oud strijders van 1830 verschuldigd zijn.

Zij hebben aan België zijne vrijheid en onafhankelijkheid geschonken en alhoewel ons zoovele jaren van dien onvergetelijken onafhankelijkheidsdag van 21 juli 1830 verwijden behooren wij hem niet uit oogen te verliezen.

Dank aan hem, dank nadien aan bekwame regeerders, aan groote staatsmannen, dank bijzonder aan onze vorsten Leopold II, dank aan Koning Albert, toonbeeld van dapperheid en plichtbesef heeft België voortdurend den weg van voorspoed en opbloei bewandeld en alhoewel klein van grondgebied en bevolking wist ons land op gebied van handel en nijverheid, wetenschappen en kunsten, achting en eerbied af te dwingen bij alle groote natie's der wereld. Van 1830 tot 1914 beleefde België een tijd van onophoudende welvaart tot wanneer in Oogst 1914 duistere wolken aan den gezichtseinder oprezen en onze onafhankelijkheid ten zeerste bedreigd werd door eene vijand zoo meenedig als machtig.

Na vier jaren strijden en worstelen, na vier jaren juk, herwonnen wij onze vrijheid terug en 't is juist daarom dat wij ter gelegenheid van den Nationalen hoogdag die we heden vieren, het gedenkteken onzer groote dooden naderen en hier deze komen gedenken.

Zonen van onze duurzame gemeente Nederboulare die voor vrijheid van ons recht voor de eere van 't Vaderland gevallen zijn.

Hulde en dank aan onze oudstrijders van 1830 en 1914-'18
Leve ons duurzaam één en onverdeeld Belgenland.

(RAR, MGA Nederboelare, nr. 51)

volgende zondag, op 28 september, wordt nog om 9 uur en om 14 uur een wedstrijd georganiseerd "met den dikken bal". Gedurende de feesten zorgt Fernand De Lil uit Geraardsbergen voor de verlichting van het gemeentehuis, de gedenkzuil en de gemeente zelf.

Overboelare is in deze periode de meest bevolkte deelgemeente met een bloeiende lucifersnijverheid.

De gemeentekas laat dan ook toe de Eeuwfeesten 1830-1930 groots op te vatten. Zo wordt een enorm grote feestaffiche omkaderd in tricolor gedrukt, waarmee deze van Geraardsbergen in het niet verdwijnt. Het feestprogramma wordt gespreid over maar liefst 12 dagen, van augustus tot en met oktober. Gezien tijdens deze maanden ook de jaarlijkse kermis doorgaat, wordt deze met het

jubileumfeest gecombineerd. Opvallend is in feite nergens een festiviteit plaatsvindt met een duidelijke link naar de Belgische Onafhankelijkheidsviering. Dit blijkt uit dit beknopte overzicht van de feestactiviteiten ⁽¹⁰⁵⁾:

- Zondag 3 augustus: opening van de Kermis en van de Eeuwfeesten inhuldiging van het plein der Supporters Sportkring;
- Zondag 17 augustus: kermis Kloosterstraat - volksspelen - elektrische verlichting - concert van Sinte Cecilia uit Overboelare cinema in open lucht aan de kerk;
- Maandag 18 augustus: volksspelen;
- Zaterdag 6 september: concert door de muziekmaatschappij Sint-Eligius uit Goferdinge aan de kerk;
- Zondag 7 september: jaarlijkse processie ter ere van Sint-Aldegondis - concert door Sint-Cecilia uit Geraardsbergen aan de kerk;
- Maandag 8 september: wedstrijd "met den dikken bal" - concert van de Koninklijke Harmonie uit Lessen aan de kerk;
- Dinsdag 9 september: concert door Sinte Cecilia uit Overboelare op de Vrijheidsplaats;
- Donderdag 11 september: volksbal - verlichting van de Vrijheidsplaats;
- Zondag 14 september: "Groote Velokoers voor Juniors";
- Maandag 15 september: concert van Sinte Cecilia uit Overboelare op de Vrijheidsplaats - cinema in open lucht;
- Zondag 21 september: prijskamp "voor 't Bollen" - opvoering door K.V.W. van het drama 's Lands Klokke in de Gildezaal;
- Zondag 5 oktober: Kermis Sint-Bavo.

Slotconclusies

De ontevredenheid zowel van katholieke (vrijheid van onderwijs) als van liberale zijde (persvrijheid) jaagt vanaf 1828

⁽¹⁰⁵⁾ RAR, MGA Grimminge, nr. 27; Nederboelare, nr. 51; Ophasselt, nrs. 584, 607; Overboelare, nr. 7; Zandbergen, nr. 837.

een bewuste Geraardsbergse burgerij in het harnas tegen het beleid van het Huis van Oranje. De Oudenbergstad komt de eer toe de eerste Vlaamse stad te zijn waar de tricolore vlag op het stadhuis wappert. Het revolutionair gebeuren wordt geleid door de bankiersdynastie Spitaels, die onder haar leden zowel katholieken als liberalen telt. De poging van de Hollanders om het kopstuk van de opstand uit te schakelen heeft een omgekeerd effect. Voor de gegoede burgerij komt een volksopstand goed uit om haar politieke eisen door te drukken, maar de angst voor het ontvreemden of vernielen van de eigen bezittingen zorgt voor een capitulatie tegenover de bezettingsmacht. De afwezigheid van een sterke politiemacht en de zwakte van de orangistische burgemeester hebben ruimte gelaten voor de uitbouw van het machtswisselingproces. De Veiligheidscommissie is een verbond tussen katholieken en liberalen, hoewel er op dat ogenblik nog geen sprake is van echte partijvorming. Met het eerste stadsbestuur wordt een tijdelijk machtsevenwicht bereikt tussen beide groepen. De ideologische tegenstellingen zullen tijdens de volgende jaren na de eenmaking scherper worden gesteld, wat uitloopt op de oprichting van de liberale partij in 1846. In Geraardsbergen is de lokroep groot bij oud-militairen en vechtlustige patriotten om deel te nemen aan de krijgsverrichtingen te Brussel. Ook in de deelgemeenten vertrekken vrijwilligers naar de frontlinie. Voor de gesneuvelden is echter nooit in die tijd een ereplaat of gedenkteken in de stad geplaatst. De gemeenteraadsverkiezingen van 27-28 oktober 1830 brengen de revolutionairen aan de macht. Met de jonge René Spitaels als

Afb. 25: Het grafmonument van de liberale familietak van het bankiersgeslacht Spitaels op het stedelijk kerkhof als stille getuige van het politiek-financiële leiderschap in het 19de-eeuwse Geraardsbergen.

opstandeling tegen en tegelijk als slachtoffer van het Hollands regime, weet zijn familie de vruchten te plukken op het lokale politieke actieterrein (Afb. 25). De katholieke oppositie zal er alles aan doen om het politiek overwicht van dit bankiersgeslacht te breken. Maar ook andere politieke dynastieën, zowel katholieke (Ceuterick) als liberale (Antheunis), treden voorgoed op het politieke forum, waar vele van hun leden de komende decennia politieke successen oogsten. Ook in de deelgemeenten komen revolutionairen aan de macht en betekent de Revolutie voor een aantal families het startsein van jarenlange bestuursverantwoordelijkheid.

In 1831 is er een sterke aanhang van de Geraardsbergse bourgeoisie met de republikeinse *Association Nationale*. Niet zozeer omwille van een doelbewuste keuze van staatsvorm, maar eerder om hun sterke vaderlandse gevoelens moet hier hun toetreden

verklaard worden. Misluid is de populaire Charles Lejeune en zijn burgerwachten door de Brusselse en Gentse radicaal republikeinen om een mars op Brussel te riskeren. Drie jaar later is het incident reeds lang vergeten en wordt koning Leopold I onthaald in een stad die het royalisme hoog in het vaandel draagt. Dit is ook te merken tijdens de volgende decennia. De jubileumfeesten in Geraardsbergen en in sommige deelgemeenten worden uitbundig gevierd. Vooral in 1930 wordt met de viering van een eeuw België in de stad en op het platteland flink gefeest, een gegeven dat wellicht voor vele Belgen anno 2005 verwondering wekt.